

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ
Кафедра економічної та соціальної географії**

ЗІНЧУК БОРИС ІГОРОВИЧ

**ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНІ РЕСУРСИ КОВЕЛЬСЬКОГО РАЙОНУ:
ПОТЕНЦІАЛ І ШЛЯХИ РОЗВИТКУ**

Спеціальність: 106 «Географія»

Робота на здобуття освітнього ступеня «Бакалавр»

Науковий керівник:

НОВОСАД ОКСАНА ВОЛОДИМИРІВНА

кандидат економічних наук, доцент

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол № _____

засідання кафедри економічної та соціальної географії

від _____ 20__ р.

Завідувач кафедри

_____ доц. Погребський Т. Г.

ЛУЦЬК – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ	7
1.1. Сутність та класифікація туристсько-рекреаційних ресурсів	7
1.2. Методика дослідження туристсько-рекреаційних ресурсів.....	13
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ КОВЕЛЬСЬКОГО РАЙОНУ.....	17
2.1. Природні туристсько-рекреаційні ресурси.....	17
2.1.1. Геолого-мінералогічні ресурси	18
2.1.2. Кліматичні ресурси	22
2.1.3. Водні ресурси	24
2.1.4. Природно-охоронні ресурси.....	25
2.2. Історико-культурні туристсько-рекреаційні ресурси.....	28
2.2.1. Археологічні пам'ятки	28
2.2.2. Архітектурно-історичні пам'ятки	29
2.3. Соціально-економічні туристсько-рекреаційні ресурси.....	35
2.4. Оцінка ефективності використання туристсько-рекреаційних ресурсів Ковельського району.....	40
РОЗДІЛ 3. ОПТИМІЗАЦІЯ ВИКОРИСТАННЯ ТУРИСТСЬКО- РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ КОВЕЛЬСЬКОГО РАЙОНУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ	44
3.1. Сучасні проблеми використання туристсько-рекреаційних ресурсів району.....	44
3.2. Перспективи розвитку туристсько-рекреаційних ресурсів Ковельського району	46
ВИСНОВКИ.....	49
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	51
ДОДАТКИ.....	56

ВСТУП

Актуальність теми. Туристсько-рекреаційна діяльність є важливою складовою сучасної економіки, що інтегрує в собі екологічні, соціальні, культурні та економічні аспекти. В умовах воєнного стану в Україні, питання розвитку внутрішнього туризму набуває особливого значення, оскільки саме національний туристичний простір здатен забезпечити безпечні, пізнавальні та оздоровчі форми відпочинку для населення. Водночас туризм виступає дієвим інструментом підтримки локальних економік, збереження і популяризації історико-культурної спадщини, а також засобом соціальної інтеграції й психологічної реабілітації громадян.

Ковельський район Волинської області є перспективним регіоном для розвитку туризму завдяки багатству природних ресурсів, вигідному географічному положенню, наявності історичних і культурних пам'яток, мережі водойм і лісів, а також сформованих елементів туристичної інфраструктури. Цей район може стати одним із центрів сталого туризму в регіоні, зокрема в умовах зростання попиту на внутрішні подорожі та безпечні локації відпочинку.

Проте ефективне використання туристсько-рекреаційного потенціалу вимагає наукового обґрунтування, планування, залучення інвестицій, модернізації інфраструктури та активної участі громади. Саме тому вивчення туристсько-рекреаційних ресурсів Ковельського району, оцінка їх сучасного стану та розробка рекомендацій щодо напрямів розвитку є важливим і актуальним завданням.

Мета роботи полягає у визначенні сучасного стану туристсько-рекреаційних ресурсів Ковельського району, оцінці їхнього потенціалу та розробці практичних рекомендацій щодо оптимальних шляхів розвитку туристської галузі в регіоні.

До основних **завдань роботи** належать:

- розкриття сутності та класифікації туристсько-рекреаційних ресурсів;

- характеристика природних, історико-культурних та соціально-економічних ресурсів району, що мають туристське значення;
- оцінка туристсько-рекреаційного потенціалу району;
- аналіз ефективності використання туристсько-рекреаційних ресурсів;
- визначення перспектив і напрямів оптимізації розвитку туристичної галузі регіону.

Об’єкт дослідження — туристсько-рекреаційні ресурси Ковельського району.

Предмет дослідження — особливості структури, розміщення та використання туристсько-рекреаційних ресурсів в сучасних умовах.

Методи дослідження. У процесі роботи використано загальнонаукові та географічні методи: аналіз і синтез, порівняльно-географічний, картографічний, статистичний, метод польових спостережень та соціологічного опитування.

Наукова новизна роботи полягає в комплексному аналізі туристсько-рекреаційних ресурсів Ковельського району в нових адміністративно-територіальних межах та у розробці практичних рекомендацій щодо підвищення туристичної привабливості регіону.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості використання результатів дослідження для формування місцевих програм розвитку туризму, залучення інвестицій, підвищення рівня обізнаності населення про туристичні можливості району.

Апробація результатів роботи та публікації. Результати дослідження були представлені на X Міжнародній науково - практичній конференції «Суспільно-географічні чинники розвитку регіонів», Луцьк, 15-16 травня 2025 р. Тема доповіді «Туристсько-рекреаційний потенціал Ковельського району: ресурси, можливості, перспективи.»

Структура й обсяг роботи. Бакалаврська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи – 62 сторінки.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ

1.1. Сутність та класифікація туристсько-рекреаційних ресурсів

Основою функціонування галузі туризму в правовому полі є Закон України «Про туризм». Відповідно до цього Закону [35], туристсько-рекреаційні ресурси визначаються як: сукупність природних, історико-культурних, соціально-економічних та інфраструктурних елементів, які можуть бути використані для задоволення потреб людей у відпочинку, оздоровленні, пізнанні, активному проведенні дозвілля. Вони є основою для формування туристсько-рекреаційної діяльності в регіоні. Наявність туристичних ресурсів є одним із вирішальних чинників дієвого та результативного функціонування туризму. Науковці визначають туристсько-рекреаційні ресурси як об'єкти та явища природного чи антропогенного походження, що мають сприятливі властивості для розвитку різних видів туризму (природного, культурного, лікувального, активного тощо). Але слід відмітити, що підходи науковців щодо визначення суті, змісту та класифікації туристичних ресурсів істотно різняться.

Відповідно до версій вчених терміни «туристичні ресурси» і «рекреаційні ресурси» необхідно розглядати як поняття, які доповнюють один одного. Тому ряд дослідників широко вживають термін «туристсько-рекреаційні ресурси (ТРР)», як суть природних та штучно створених людиною об'єктів, необхідних для створення туристичного продукту [31].

Сутність туристсько-рекреаційних ресурсів полягає в тому, що вони:

- задовольняють потреби людей у відпочинку, дозвіллі, оздоровленні та духовному збагаченні;
- є важливим чинником соціально-економічного розвитку регіону;
- сприяють формуванню іміджу території на внутрішньому та зовнішньому туристичних ринках;
- впливають на зайнятість населення та збереження культурної спадщини.

У науковій літературі існують різні підходи до класифікації туристсько-рекреаційних ресурсів. Найбільш загальноприйнятою є класифікація за походженням на природні та антропогенні (створені або змінені людиною).

Природні туристсько-рекреаційні ресурси це - елементи природного середовища, які мають привабливість для туристів завдяки своїй естетичній, оздоровчій, пізнавальній або спортивно-розважальній цінності. До них належать:

- кліматичні умови (теплий мікроклімат, чисте повітря, тривалість сонячного світла);
- водні ресурси (річки, озера, джерела, болота, мінеральні води);
- ландшафтні комплекси (ліси, гори, природні парки, заказники);
- флора і фауна, що можуть бути об'єктами екотуризму.

Антропогенні (соціально-культурні) туристсько-рекреаційні ресурси - об'єкти, створені в результаті людської діяльності, що становлять інтерес для туристів. До них відносяться:

- історико-культурні пам'ятки (замки, храми, музеї, археологічні об'єкти);
- пам'ятні місця та монументи;
- традиції, звичаї, фольклор, ремесла;
- заклади культури та дозвілля (театри, фестивалі, святкування, етнографічні події).

За функціональним призначенням ресурси поділяються на:

- оздоровчі — сприяють поліпшенню здоров'я (мінеральні води, грязі, кліматичні умови);
- пізнавальні — забезпечують інтелектуальне збагачення (музеї, історичні об'єкти);
- естетичні — задовольняють потребу у спогляданні краси природи або архітектури;

- спортивно-розважальні — дозволяють займатися активними видами відпочинку (сплави, походи, лижі, велотуризм);
- релігійні — пов'язані з паломництвом та духовною практикою (святині, монастирі, святі місця).

За рівнем значущості:

- ресурси міжнародного значення — відомі за межами країни (наприклад, об'єкти Світової спадщини ЮНЕСКО);
- національного значення — мають вагоме місце у культурному просторі країни;
- регіонального або місцевого значення — важливі для внутрішнього туризму певного району або області.

За ступенем освоєння:

- освоєні ресурси — активно використовуються в туристичній діяльності;
- частково освоєні ресурси — мають потенціал, але використовуються обмежено;
- невикористані ресурси — потребують розвитку інфраструктури або охорони.

Таким чином, класифікація туристсько-рекреаційних ресурсів дає змогу систематизувати їх, виявити найбільш перспективні з точки зору туристичного освоєння об'єкти, а також розробити ефективні стратегії розвитку туризму в конкретному регіоні, зокрема в Ковельському районі.

Проблематиці детального вивчення туристсько-рекреаційних ресурсів присвячені праці багатьох видатних вчених-географів, економістів, екологів, маркетингологів та інших науковців. Зокрема, значний вклад у дослідження туристичних ресурсів Волинської області належать Я. Олійнику [27], Л. Ільїну [16], О. Ільїній [17], І. Єрко [10, 11], Л. Черчик [45], О. Міщенко [25], К. Павлов, О. Павлова, К. Зайчук [27]; В. Стафійчуку [37], І. Волошину [6] та ін.

Вагомий особистісний внесок у розвиток ресурсної тематики в галузі туризму здійснила О. Любіцева [21]. Науковиця виокремлює: ««туристичні ресурси» як об'єкти природи, історії, культури, поточні події, явища, що можуть бути використані у створенні та реалізації туристичного продукту. Туристичні ресурси є керуючою підставою для вибору певного туристичного продукту (за видом, напрямком, сезоном та іншими ознаками). Поняття «туристичні ресурси» і «рекреаційні ресурси» використовуються як синоніми, зважаючи на те, що туризм є формою рекреаційної діяльності. Тому наявність та територіальна локалізація природних та культурно-історичних ресурсів визначає туристично-рекреаційну спеціалізацію певних територій» [21].

На думку видатного вченого О. Топчієва: «рекреаційні ресурси слід розуміти як компоненти природного середовища і феномени (об'єкти, явища) соціокультурного характеру, які, завдяки певним властивостям чи особливостям, можуть використовуватись для рекреаційної діяльності» [41].

М. Мальська досліджуючи дану проблематику зазначає ««туристичні ресурси» як специфічні властивості природного середовища, а також їх поєднання, прояви людської діяльності, природні, історичні, соціально-культурні об'єкти, які є предметами зацікавлення туристів, стимулюють їх до подорожі, здатні задовольнити їхні потреби у відновленні та розвитку фізичних, емоційних та інтелектуальних сил. На її думку туристичні ресурси служать основою для формування туристичного продукту та його пропозиції» [23].

Серед відомих дослідників туристсько-рекреаційного потенціалу - О. Бейдик [2]. Йому належать ґрунтовні, і водночас цікаві наукові роботи, серед них монографія «Туристсько-рекреаційні ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування» [1].

Туризм переважно орієнтується на використання природних та культурно-історичних ресурсів, хоч донедавна його розглядали у більшості випадків як різновид рекреації, один із видів активного відпочинку, що створило передумови ототожнення «туристичних ресурсів» із поняттям «рекреаційні ресурси». Поняття «рекреаційні ресурси» на думку переважної кількості дослідників охоплює такі

туристичні об'єкти як засоби розміщення, заклади харчування, музеї, об'єкти та явища природи тощо. Водночас, нині, термін «туристичні ресурси» значно ширше розповсюджується на економічні, фінансові, соціальні, трудові, виробничі, інфраструктурні ресурси, які можна використати для організації туризму [18].

В усіх видах туристичної діяльності необхідно дотримуватись гендерної рівності чоловіків і жінок; туризм має та зобов'язаний сприяти забезпеченню дотримання прав людини й особливо специфічних прав найменш захищених груп населення, зокрема, дітей, літніх людей та осіб з інвалідністю, етнічних меншин, різних соціальних прошарків суспільства» [31].

На основі аналізу літературних джерел в ході нашого дослідження систематизовано й укладено узагальнену структуру рекреаційно-туристичних ресурсів (Рис. 1.1.).

Проаналізувавши вищенаведені трактування термінів «ресурс», «туристичні ресурси», «рекреаційні ресурси», «природні», «природноантропогенні», «подієві», «біосоціальні», «інфраструктурні рекреаційнотуристичні ресурси», вважаємо, що туристсько-рекреаційні ресурси – це природні, археологічні, архітектурно-історичні, біосоціальні, подієві, та соціально-економічні об'єкти та ресурси з урахуванням їх геопосторового положення, які можна використовувати в цілях туризму.

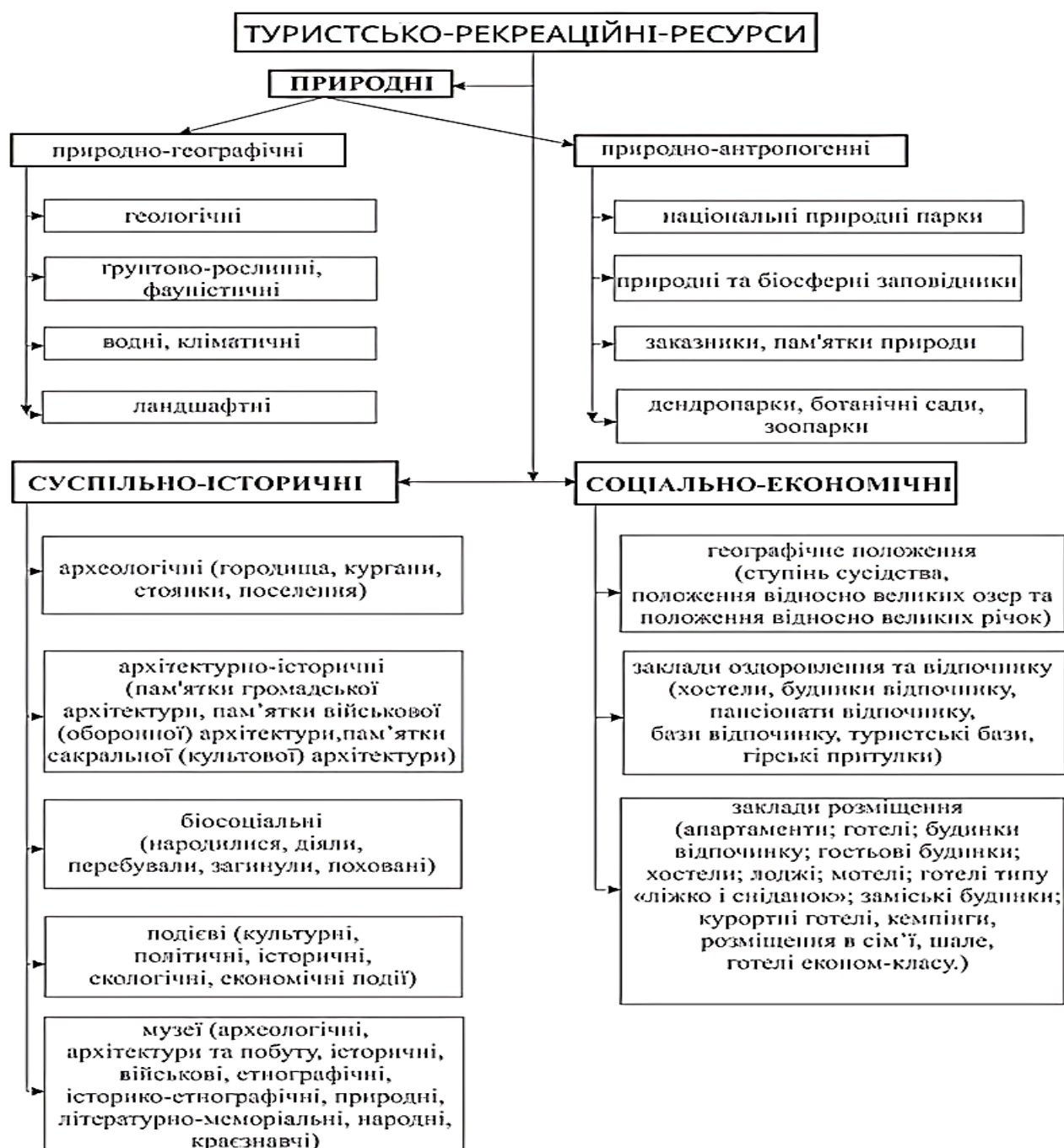

Рис. 1.1. Узагальнена структура туристсько-рекреаційних ресурсів

Визначальним чинником для розвитку туризму є не лише наявність ресурсів, але й їх територіальна локалізація, яка формує спеціалізацію окремих регіонів.

Узагальнюючи різні наукові підходи, можна дати таке визначення: Туристично-рекреаційні ресурси – це сукупність природних, археологічних, архітектурно-історичних, біосоціальних, подієвих та інфраструктурних

елементів, які мають потенціал для використання в цілях туризму та рекреації з урахуванням їх просторової організації.

Таким чином, туристсько-рекреаційні ресурси — це багатогранна категорія, що охоплює як природні багатства, так і культурні здобутки, а також інфраструктурні елементи, необхідні для комфортного перебування туристів. Системна класифікація ресурсів є підґрунтям для ефективного планування туристичного розвитку територій, таких як Ковельський район, що володіє значним, але ще не повністю реалізованим потенціалом.

1.2. Методика дослідження туристсько-рекреаційних ресурсів

У сучасній географічній науці вчені-дослідники сформулювали широкий спектр методів для дослідження туристсько-рекреаційних ресурсів. До уваги було взято вивчення передумов ефективного застосування туристсько-рекреаційних ресурсів, знаходження закономірностей їх використання. Логічно застосовувати таку схему дослідження:

- здійснення вивчення природно-ресурсних умов утворення туристсько-рекреаційних ресурсів на основі детального аналізу природно-рекреаційного потенціалу району дослідження;
- проведення детального аналізу теперішнього стану використання туристсько-рекреаційних ресурсів на основі функціонального, територіального та компонентного підходів для пошуку напрямків оптимізації, функціонування та розвитку рекреаційного комплексу району оцінюється рівень використання туристсько-рекреаційного комплексу району;
- дослідження потреб у туристсько-рекреаційних ресурсах на основі детального аналізу розмірів споживання рекреаційних послуг та їх територіальних особливостей.

У процесі вивчення туристсько-рекреаційних ресурсів (ТРР) території важливе місце займає положення про природний рекреаційний потенціал. Це базовий чинник, що визначає можливість розвитку туристичної сфери у регіоні

загалом. Розгляд його сутності та методів оцінки важливий не лише з точки зору характеристики туристичних можливостей різних територій, а й розвитку ринку рекреаційних ресурсів, оскільки визначає обсяги пропозиції, її особливості та значення у формуванні галузевої структури господарства цих територій [33].

Туристично-рекреаційний потенціал визначається територіальними, часовими межами, технічними, науковими, фінансовими можливостями освоєння та експлуатації, здатністю задовольняти рекреаційні потреби суспільства, і, відповідно, підлягає економічній оцінці стану та ефективності його використання. Існує кілька методичних підходів до його оцінки. В якості об'єкта оцінки можуть виступати суперсистема (природне середовище), територіальна рекреаційна система, окремі її підсистеми, елементи підсистем. Найчастіше проводиться оцінка потенціалів окремих рекреаційних ресурсів території у натуральних показниках на основі розрахунку їх рекреаційної місткості, площ, вартісна оцінка.

З метою проведення дослідження сучасного стану природних рекреаційних ресурсів доцільно використати системно-структурний аналіз, що включає аналіз компонентної структури, яка характеризує внутрішньовидові співвідношення ресурсів чи територій; функціональної, яка відображає класифікацію рекреаційних ресурсів за їх здатністю до формування спеціалізації територій; територіальної, яка характеризує просторове розміщення рекреаційних ресурсів і територій.

Компонентний аналіз передбачає виявлення внутрішньо- та міжвидових співвідношень природних ресурсів (лісових, земельних, водних), які склалися на певній території. Компонентній структурі властива ієрархічність. Тому існують відношення компонентної належності природних рекреаційних ресурсів різних ієрархічних рівнів. При такому аналізі виявляються особливості складу ПРР, їх якісні та кількісні характеристики, співвідношення видів ресурсів [33].

Функціональний аналіз ПРР відображає їх класифікацію за здатністю до формування рекреаційних комплексів та участі у територіальному поділі праці, що визначає господарську спеціалізацію окремих територій [10]. Функціональні

характеристики рекреаційних ресурсів визначають територіальну цілісність, зв'язок з певними підгалузями рекреаційного господарства. В основу побудови функціональної структури ПРР покладено типологію рекреаційних ресурсів за виконуваними функціями. Відповідно до цього виділяють чотири основні функціональні типи ПРР: лікувальний, оздоровчий, спортивний, пізнавальний.

Територіальна структура туристично-рекреаційних ресурсів може бути представлена ресурсами міждержавного, державного, регіонального і місцевого значення. Аналіз територіальної структури ТРР та розкриття її сутності полягає у виділенні відповідного набору структурних елементів та встановленні територіальних співвідношень між ними.

Доречним є виділення в окремий вид аналізу організаційної структури з позиції самоорганізації та самовідтворення ресурсів. В умовах ринку актуальним є аналіз інституційної структури, основою якої є форми власності на ТРР.

Але перспективність розвитку рекреаційної галузі не може визначатися лише кількісними показниками, які характеризують наявність певних ТРР у регіоні, оскільки на процеси рекреаційного природокористування впливають ще й ряд інших чинників: доступність ТРР для освоєння і споживання, що залежить від розвитку рекреаційної та загальної інфраструктури, рівня сучасного освоєння ТРР регіону, темпи зростання рекреаційних потреб, економічні й екологічні ризики, доцільність використання ТРР в інших сферах діяльності тощо.

Таким чином, напрямки розвитку рекреаційного природокористування та результати діяльності у цій сфері формуються під впливом природно-ресурсних, економічних, соціальних та екологічних чинників.

Щоб визначити рівень їх впливу, необхідно проаналізувати ефективність використання природно-рекреаційного потенціалу районів загалом і за окремими складовими. Це дозволить віднайти кращі можливості поліпшення використання природних рекреаційних ресурсів та необхідної інфраструктури для ефективного функціонування ринку рекреаційних ресурсів, оскільки із зростанням потреб у рекреаційних послугах зростають потреби у ТРР і постають проблеми їх раціонального використання.

Обґрунтування особливостей розвитку ринку рекреаційних ресурсів передбачає збір і аналіз інформації, визначення і прогнозування тенденцій зміни попиту на рекреаційні ресурси певних територій та можливості його забезпечення. Статистичні показники, як одиничні дані, мають обмежену цінність, оскільки необхідна оцінка загальних тенденцій.

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ КОВЕЛЬСЬКОГО РАЙОНУ

2.1. Природні туристсько-рекреаційні ресурси

Природні ресурси становлять важливу складову туристсько-рекреаційного комплексу Ковельського району, адже саме вони формують привабливість території для відпочинку, оздоровлення та активного туризму.

Внаслідок прийняття у 2015 році Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», що окреслив шляхи та умови об'єднання сільських, селищних та міських рад, враховуючи природні, історичні, економічні особливості території, у єдині потужні та самодостатні адміністративні одиниці, у 2020 році утворився Ковельський адміністративний район (м. Ковель) із значно ширшими межами і відповідно більшим туристсько-рекреаційним потенціалом (Рис. 2.1.).

Рис. 2.1. Ковельський адміністративний район Волинської області [1; 4]

У складі Ковельського налічується 380 населених пунктів об'єднаних у 23 територіальні громади: Велимченська, Велицька, Вишнівська, Голобська, Головненська, Дубечненська, Дубівська, Заболоттівська, Забродівська, Ковельська, Колодяжненська, Луківська, Люблинецька, Любомльська, Поворська, Ратнівська, Рівненська, Самарівська, Сереховичівська, Смідинська, Старовижівська, Турійська, Шацька. Площа району склала 7 708,7 км². Населення на 01.01.2021 р. – 269 595 осіб. Густота населення – 35,0 ос/км². Центром району є м. Ковель [1–2; 6].

2.1.1. Геолого-мінералогічні ресурси

Ковельський район розміщений в межах Волино-Подільського артезіанського басейну. Основний водоносний горизонт питних і технічних підземних вод приурочений до відкладів верхньої крейди місцями у комплексі з нижньокарбовоними та девонськими відкладами [43]. Підземні води, пов'язані з усіма стратиграфічними горизонтами й комплексами, вони є різними за якістю та продуктивністю. Всього на території області виявлено дев'ять родовищ прісних мінеральних вод, чотири з яких експлуатуються. У районі смт. Ратне біля с. Осниця, с. Тур , а також неподалік санаторію «Лісова пісня» поширені гідрокарбонатно-натрієві та хлоридно-кальцієві мінеральні води які придатні для лікування багатьох захворювань, серед яких: хвороби серцево-судинної системи, системи кровообігу, гіпертонії, периферійної нервової системи та інших систем організму. У Волинській області ресурси підземних вод складають 2586,3 тис. м³/добу з мінералізацією до 1 г/дм³.

У Волинській області є родовища мінеральних вод 4-х типів, що дає можливість розвивати санаторно-курортне лікування. Так, в районі селища. Ратне біля с. Осниця, с. Тур (санаторій «Лісова пісня») поширені гідрокарбонатно-кальцієві, гідрокарбонатно-натрієві та хлоридно-кальцієві мінеральні води. З глибиною залягання горизонту зростає мінералізація вод. На глибинах 60–900 метрів води прісні і мінералізація їх коливається в межах 0,4–

0,7 дм³. Але вже на глибинах 1000–1400 метрів мінералізація зростає до 124–127 дм³ (свердловина в районі м. Ковеля). Ці води придатні для лікування захворювань серцево-судинної системи, системи кровообігу, гіпертонії, периферійної нервової системи та інших. Поблизу м. Ковель є джерело, що не має аналогів в Україні. Це хлоридно-натрієво-йодо-бромні води. Експлуатаційний водоносний горизонт залягає на глибині понад 1300 м. Просвердлено дві свердловини, експлуатаційні запаси яких оцінені в кількості 90 м³/добу на 25-річний термін.

Загалом у Волинській області нараховується 43 водопункти лікувальних мінеральних вод. Якщо врахувати запаси і якість мінеральних вод розвіданих родовищ, то можна говорити про високий санаторно-курортний потенціал Ковельського району. Цінність Ковельського джерел надзвичайно велика, його лікувальні властивості забезпечують оздоровлюючий ефект [17].

Загалом експлуатаційні запаси родовищ підземних мінеральних вод сягають 590 м³/добу, з них мінеральних лікувальних вод 290 м³/добу, природно-столових – 300 м³/добу. Ці показники – складові частини сукупного туристично-рекреаційного потенціалу, вони вказують на можливість і потребу розвивати санаторно-курортне господарство Волинської області [5; 6].

Одним із найважливіших бальнеологічних курортів Ковельського району і Волинської області є санаторій «Лісова Пісня». У санаторії лікують захворювання: серцевосудинної системи, органів дихання, шлунково-кишкового тракту, опорнорухового апарату та хребта (не туберкульозного характеру), периферичної та центральної нервової системи, ендокринної системи та порушення обміну речовин, шкіри (псоріаз), жіночих статевих органів [5; 6]. В арсеналі санаторію використовується місцеві торф'яні пелоїди (грязі), які отримали високу клініко-біохімічну оцінку Одеського науково-дослідного інституту курортології. В якості лікувальних засобів у санаторії використовують моршинську мінеральну воду, сірководневі та сухі вуглекислі ванни, підводне скелетне витягнення хребта [5; 6]. Дослідження засвідчує, що Ковельський район

має значний потенціал для розвитку санаторно-курортного лікування та здійснення подорожей із оздоровчою та лікувальною метою.

З метою виявлення та використання для лікування в області обстежено 33 родовища лікувальних торфових грязей. В основному це гіпсові купоросні торфи з мінералізацією 2–3 дм³. Такі пелоїди масткі, мають високу теплоємність, бактерицидність, гігроскопічність, малу теплопровідність. У них є багато органічних сполук: бітуми, віск, смоли, органічні кислоти, дубильні речовини, лігніни, цукор, крохмаль, ефірні масла, бальзами та ін. З неорганічних складників є окиси заліза, солі амонію, сполуки бору, барію, стронцію, титану, цирконію, ванадію, срібла, хрому, золота, йоду та ін. Використання лікувальних грязей в області є незначним – в 4-х санаторіях, 6-й профілакторіях, окремих поліклініках і лікарнях. Запаси дозволяють значно збільшити їх використання для потреб населення області та для вивезення за її межі. Цінні лікувальні властивості, які значно переважають запаси торфу, мають сапропелеві ресурси (озерні відклади).

Найбільш придані до лікування торфові пелоїди родовищ сс. Головно, Машів району. Торфові пелоїди – це гіпсові купоросні торфи з мінералізацією 2–3 г/дм³. Вони масткі, мають високу теплопровідність, насичені органічними сполуками – різного типу бітуми, воски, смоли, органічні кислоти, дубильні речовини, лігніни, цукор, крохмаль, ефірні масла, бальзами та інші. З неорганічних складників це в основному окиси заліза, солі амонію, сполуки барію, бору, титану, цирконію, ванадію, срібла, хрому, золота, йоду тощо [17] (Додаток А).

Лікування торфовими пелоїдами рекомендоване при різних захворюваннях, у патогенезі яких наявний запальний процес, порушення імунологічної реактивності організму, трофіки тканин та інше. Найбільше лікування пелоїдами використовують при захворюваності органів опорнорухового апарату, нервової системи, органів травлення, периферійних судин, порушення роботи органів дихання, шкіри та очей. Більші лікувальні властивості мають сапропелеві пелоїди – намули переважно прісних водойм, збагачені органічною речовиною

(більше 50%), які утворилися в результаті багаторазової біологічної переробки водних рослин і тварин [43].

Територіальне розміщення бальнеологічних ресурсів (мінеральних вод та лікувальних пелоїдів) наведено у Таблиці 2.1. Видобуток сапропелю проводиться лише на мілководних озерах: Оріхове, Скорінь, Бурків, Маховець, Тур, Перемут, Синове, Луки. Найбільш придатні для лікування сапропелі органічного і органічно-силікатного походження, які володіють високими тепловими і пластичними властивостями, гомогенною структурою, широким спектром мікро- і макроелементів, вітамінів, ферментів, біологічно активних речовин. Сапропелем лікують захворювання серцево-судинної, нервової систем, опіки, хвороби суглобів, шкіри, ревматизм [17].

Таблиця 2.1.

Оцінка лікувальних пелоїдів Волинської області

Родовища лікувальних грязей	Тип і якісна характеристика	Запаси, тис. м ³	Оцінка, бали
Шацьке	торфове	4768	5
Тетеринське	торфове	198	1
Берестечко	торфове	41,2	1
Липнівське	торфове	165	1
Журавичівське	торфове	217	1
Головнянське	торфове	60	1
Ставівське	торфове, низинного типу	39	1
Машівське	торфове, низинного типу	28	1
Троянівське	торфове	40	1
Гайківське	торфове	36	1

У Волинській області проведено розвідувальні роботи в 191 озері загальною площею 6802,4 га, у яких виявлено понад 70 тис. тон сапропелів [18]. Для прикладу в озері Хотин – 85% сапропелю, а в озері Охотницьке – 87% [43]. Отже, геолого-мінералогічні ресурси Ковельського району мають локальне, але цінне рекреаційне значення для відновлення здоров'я, збереження екології та розвитку внутрішнього туризму.

2.1.2. Кліматичні ресурси

Клімат Ковельського району Волинської області помірно-континентальний: зима м'яка з нестійкими морозами; літо тепле, весна та осінь затяжні із великою кількістю опадів. Область отримує 92,7 ккал/см² сумарної сонячної радіації на рік. Пряма сонячна радіація знижується у результаті високої хмарності та становить 40% від сумарної [43].

Придатність клімату для рекреації та відпочинку визначається режимом ультрафіолетової радіації, що має оздоровчий, лікувальний вплив на організм людини, підвищує стійкість організму до різних захворювань, особливо у період корона вірусної хвороби. Найбільша кількість сонячного саява спостерігається у період з травня до серпня (Табл. 2.2). Саме цей період є найбільш сприятливий для здійснення різних видів рекреаційної діяльності на свіжому повітрі. Міждобова зміна основних метеорологічних показників визначає рекреаційну придатність території [7].

Таблиця 2.2.

Тривалість сонячного світла у Волинській області (годин) [7]

Квітень	Травень	Червень	Липень	Серпень	Вересень	Жовтень	За період квітень - жовтень
186	269	252	278	254	157	133	1529

Температурний режим узгоджується з динамікою показників сонячної радіації і тривалості сонячного саява. Середньомісячна температура січня сягає $-2,6^{\circ}\text{C}$, а липня $+19,0^{\circ}\text{C}$. Найтепліше в усі пори року на північному заході.

Сприятлива для рекреації комфортна погода в області спостерігається у літні місяці (5–8 днів на декаду), зокрема у липні та серпні умови на території області сприятливі для здійснення кліматолікування. Середній період для проведення усіх видів відпочинку в теплу пору року складає приблизно 150 днів. У холодний період року (із листопада по березень) середня температура повітря становить $1-3^{\circ}\text{C}$.

Серед основних чинників, що зумовлюють формування й особливості клімату області відносимо сонячну радіацію, атмосферну циркуляцію та характер підстиляючої поверхні. Всі вони діють постійно, але кліматоформуючу роль кожного з них проявляється неоднозначно у різні сезони та у різних частинах області [43].

Взимку на території дослідження, в основному, панує атлантичне повітря, рух якого супроводжується потеплінням, опадами. Влітку відбувається трансформація атлантичного повітря в континентальне. Кількість днів зі стійким сніговим покривом у Волинській області коливається від 80 днів на півночі до 50 днів на півдні. Середня висота снігового покриву становить 10–15 см. Сприятливий період для здійснення зимових видів рекреації та відпочинку у холодний період року складає 50 днів [43].

З-поміж формування клімату вагоме значення належить наземним фізико-географічним умовам, зокрема: великій залісненості території, характеру рельєфу, заболоченість, які впливають на місцеві і мікрокліматичні відміни. Волинь відрізняється від інших районів України найбільшою витратою тепла на випаровування вологи, приблизно 80% радіаційного тепла [17; 19]. Температурні показники формують сприятливі умови для розвитку рекреації та відпочинку в літній період року (багаторічна середньо липнева температура повітря знаходиться в межах $+8,8$ – $+19,2^{\circ}\text{C}$). Найбільш сприятливими липневими температурами повітря в селищі Шацьк ($19,2^{\circ}\text{C}$).

Загалом територію Ковельського району слід вважати сприятливою для літнього оздоровлення, лікування, туризму, адже тривалість періоду з температурою понад $+10^{\circ}\text{C}$ становить від 145 до 147 днів.

Кліматичні умови району є сприятливими для розвитку сезонного туризму:

- літнього оздоровчого — завдяки теплому та помірно вологому літу;
- осіннього та весняного — пішохідного та велосипедного туризму;
- зимового активного відпочинку — у межах локального масштабу (санні траси, зимові прогулянки).

Наявність лісів, водойм та природних парків створює сприятливий мікроклімат для рекреації, а чисте повітря має оздоровчу дію, особливо в соснових борах.

2.1.3. Водні ресурси

Водні ресурси є однією з головних природних переваг Ковельського району і саме вони відіграють важливу роль для здійснення рекреації та відпочинку. Їх можна використовувати для плавання та рибальства, плавання на човнах, байдарках, катамаранах, тощо [17; 43]. Відносно високе зволоження території дослідження, зумовлене не стільки надмірною кількістю атмосферних опадів, а й стабільним переважанням опадів над випаровуванням, у сприятливих умовах рівнинного рельєфу з одним з вирішальних факторів густої і різноманітної мережі поверхневих вод, представлених численними річками, каналами, природними та штучними водоймами і болотами [19].

Переміщення туристів з екскурсійною (річкові прогулянки вихідного дня) метою водними шляхами можливе річками, що відносяться до басейнів рр. Прип'яті та Західний Буг які можуть використовуватися для сплавів на каное й байдарках. Найбільшими серед них є рр. Турія, Вижівка, Бобрівка, Широка, Рокитниця, Нережа, Бистряк, Неретва, Срібниця, Гапа та ін. [6; 10].

Гарною відпочинковою зоною є водні плеса озер, яких в межах району розміщено 159 (68 % загальнообласної кількості). Заозереність становить 5,8 %. Найбільша кількість озер розташована на території Ковельського району (Табл. 2.4).

У басейні Західного Бугу розташоване найбільше озеро Волинської області й найглибше в Україні – Світязь, площа якого сягає 2622 га, довжина 9225 м, ширина 4000 м, максимальна глибина – 58,4 м, пересічна глибина – 7,2 м. Озеро Світязь найбільш рекреаційно-привабливе. Біля озера розташовані рекреаційні зони для туристів (Гряда, Урочище Гушево, Світязь), які мають заклади

розміщення місткістю 4500 місць. Також озерний комплекс представлений озерами Люцимер, Пулемецьке, Ягодинське та ін.

Таблиця 2.4.

Озерні ресурси Волинської області [16]

Адміністративні одиниці (райони)	Кількість	%	Площа, га	%	Об'єм водної маси, млн.м ³	%	Заозереність території, %
Володимир- Волинський	11	4,6	233,04	1,5	9,82	1	0,24
Камінь- Каширський	50	21	1972,99	13,68	57,94	7,16	1,19
Ковельський	159	67	12816,09	84,8	862,44	91,4	13,2
Луцький	15	6,4	74,49	0,02	0,62	0,44	0,072

У межах цього озерного басейну розташоване озеро Пісочне. Тут розміщена рекреаційна зона із закладами розміщення понад 1100 місць. Вода цих озер має лікувальні властивості.

Привабливим в інвестиційному плані є довгострокова оренда водних плес з метою вирощування риби, раків та організації відпочинку та рибальства.

Отже, завдяки своїй мальовничості, річки та озера району є базою для активного, спортивного, сільського та екологічного туризму, водного туризму (сплави), пляжного відпочинку, риболовлі, фотосафарі.

2.1.4. Природно-охоронні ресурси

Природоохоронні території Ковельського району мають високу цінність як з точки зору збереження біорізноманіття, так і як база для сталого туризму.

На території Волинської області станом на 2020 рік наявні 375 територій та об'єктів ПЗФ України (природно-антропогенних об'єкти) як місцевого, так і державного значення загальною площею понад 159 тис. га.

За даними Управління екології та природних ресурсів Волинської обласної державної адміністрації [19] в межах Ковельського району знаходиться 136

територій (8 загальнодержавного та 128 місцевого значення) та природоохоронні об'єкти загальною площею 92 780,98 га (12,2 % території району). До загальнодержавного значення належать Шацький національний природний парк (48 977 га); чотири ландшафтні та ботанічний заказники, гідрологічна пам'ятка природи та парк-пам'ятка садово-паркового господарства. До місцевого належать 78 заказників (13 ландшафтних, 13 лісових, 12 ботанічних, 12 загальнозоологічних, 3 орнітологічні, іхтіологічний, 23 гідрологічних та загальногеологічний), 43 пам'яток природи (36 ботанічних, 2 зоологічні та 5 гідрологічних), 5 заповідних урочищ та 2 парки - пам'ятки садово-паркового господарства (Рис. 2.2.)

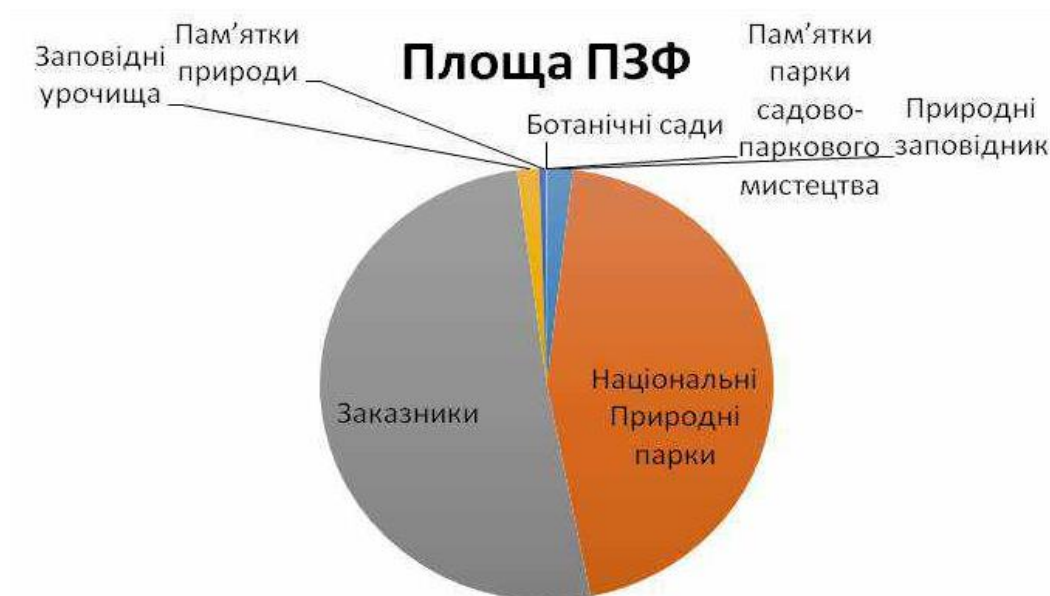

Рис. 2.2. Співвідношення об'єктів ПЗФ у Ковельському районі*, га

*Складено на основі статистичних матеріалів.

Співвідношення площі територій та об'єктів природно-заповідного фонду до площі області складає 7,9 %, що свідчить про значний потенціал для розвитку екологічного та сільського (зеленого) туризму.

До найбільш важливих об'єктів рекреації та відпочинку відносимо Шацький національний природний парк, який створено 28 грудня 1983 року. Площа парку 48 977 га га. Його створено для збереження унікальних природних комплексів,

які мають особливу природоохоронну, оздоровчу, історико-культурну, наукову, еколого-освітню та естетичну цінність. У 2002 році парку було надано статус біосферного резервату, а у 2012 році за програмою ЮНЕСКО МАБ створено міжнародний трilaterальний біосферний резерват «Західне Полісся».

Основним природним багатством парку є наявність унікальних озер. Тут знаходиться 23 озера загальною площею близько 7 тис. га (одна з найбільш озерних груп Європи). Найбільші: Світязь (2622 га, глибиною 58.4 м), Пулемецьке (1568 га), Луки (673 га), Люцимер (430 га). Вони розділяються Головним Європейським вододілом до басейнів Балтійського і Чорного морів. У 2008 році озеро Світязь визнано переможцем у номінації «7 природних чудес України».

Пам'ятники архітектури на території національного парку представлені церквами. З 2010 року при Петропавлівській церкві (1846 р.) у селі Світязь започаткував свою діяльність чоловічий монастир. Всі бажаючі можуть відвідати цю сакральну споруду помолитися Почаївській Божій Матері, ікона якої знаходиться в Храмі Петра і Павла. На території Шацького національного природного парку є мальовничі природні ландшафти, теплий та м'який клімат парку має високий рекреаційний потенціал для організації відпочинку, туризму і санаторного лікування. Відпочинок в основному проходить на озерних комплексах (пляжний відпочинок) і в незначній мірі в лісових екосистемах [41].

Озера Світязь, Пісочне, Пулемецьке, Люцимер, Соминець, Кримно, Чорне Велике і прилеглі до них території, багаті рекреаційними ресурсами, які є традиційними місцями масового відпочинку. Умовно, вони поділяються на чотири зони відпочинку, а саме: «Гряда», «Світязь», «Пісочне», «ур. Гушове» [41]. У зоні стаціонарної рекреації озер Світязь і Пісочне сконцентровано понад 60 баз відпочинку, 6 спортивно-оздоровчих та дитячих таборів, 7 стаціонарів наукових установ, функціонують санаторій «Лісова пісня» та пансіонат «Шацькі озера». Одночасно в цих закладах можуть відпочивати близько 7 тисяч, ще близько 5 тисяч рекреантів розташовуються на відпочинок в приватному секторі та наметових містечках.

У парку діє візит-центр, обладнано еколого-пізнавальні стежки «Лісова Пісня», «Три озера», «Світязянка» та рекреаційні пункти для короткотермінового відпочинку автотуристів. На всій довжині стежок встановлені доволі яскраві аншлаги для ознайомлення з природоохоронним режимом парку, особливостями його природних екосистем та видовим багатством флори та фауни. Еколого-пізнавальні стежки мають сприятливе розміщення і активно використовуються відпочиваючими та туристами. Об'єкти та території ПЗФ області зображені у Додатку Б.

Для любителів відпочинку в наметах обладнані наметові містечка «Незабудка» та «Запісочне». Розроблені та діють водні, велосипедні та піші туристичні маршрути. Великою популярністю серед відвідувачів національного парку користується літня і зимова риболовля. Впродовж літньо-осіннього сезону тут дозрівають різноманітні ягоди: чорниця, малина, лохина, ожина, брусниця, журавлина. У лісових масивах зростає близько 70 видів їстівних грибів [41].

2.2. Історико-культурні туристсько-рекреаційні ресурси

Ковельщина має багату історико-культурну спадщину, що формувалася протягом століть — від доби Київської Русі до сьогодення. За даними Управління культури Департаменту культури, молоді та спорту Волинської ОДА на території Ковельщини розташовано 518 об'єктів історико-культурної спадщини, яка включає 329 пам'яток історії та культури, 131 пам'ятку архітектури та містобудування, 17 пам'яток археології та 10 пам'яток монументального мистецтва. Наявні також 5 музеїв та 26 осередків художніх народних промислів. Більшість об'єктів зосереджено у мм.Ковель та Любомль, селищах Голоби, Головне, Луків, Ратне, Турійськ, Стара Виживка, Шацьк [3-6; 15; 27].

2.2.1. Археологічні пам'ятки

Сучасна мережа становлення поселень Волинської області пройшла доволі тривалий час: від палеоліту до сьогодення. Зокрема, на перших етапах

формування первісну людину вабили багаті річкові артерії Західного Бугу, Прип'яті, Стиру, Турії, Стоходу. До уваги бралися також сприятливий рельєф, родючі ґрунти, корисна рослинність, захист від панівних вітрів, рівень ґрунтових вод, зручність зв'язку та мальовничість місцевості. Місце розміщення населеного пункту мало передусім слугувати надійним укриттям для місцевого населення.

Загальна кількість пам'яток археології у Волинській області, що перебувають під охороною держави станом на 30 січня 2022 року становить 146, із них: поселення – 77 (53 % від загальної кількості археологічних пам'яток), городища – 50 (34 %), кургани – 17 (11 %), стоянки – 2 (2 %). у Ковельському районі – 17 (Додаток В).

На території району виявлено залишки:

- стоянок доби неоліту та бронзи;
- курганів та городищ періоду Київської Русі;
- середньовічних поселень.

Ці пам'ятки становлять наукову та туристичну цінність, особливо для організації історико-краєзнавчих маршрутів та екскурсій.

2.2.2. Архітектурно-історичні пам'ятки

Архітектурно-історична спадщина Ковельського району охоплює широкий спектр об'єктів — від культових споруд і адміністративних будівель до інженерних пам'яток та народної архітектури. Ці пам'ятки є важливою складовою туристського потенціалу регіону, оскільки вони не лише ілюструють історичний розвиток території, а й формують її культурну ідентичність.

Особливо цінною є сакральна архітектура, яка представлена як православними, так і католицькими святинями:

- *Костел Святої Анни у Ковелі* (XVII ст.) — пам'ятка архітектури національного значення, споруджена в стилі бароко. Має велике історичне значення як одна з найстаріших католицьких споруд на Волині. Внутрішнє оздоблення зберегло елементи давнього релігійного мистецтва, що

становить інтерес для паломницького та культурно-пізнавального туризму.

- *Церква Святого Володимира (м. Ковель)* — збудована на початку ХХІ століття, є однією з найбільших православних святинь регіону. Незважаючи на новизну, церква вже стала духовним центром Ковельщини та місцем проведення масових релігійних заходів.
- *Церква Різдва Богородиці в с. Доротище* (кін. ХVІІІ ст.) — зразок дерев'яної сакральної архітектури. Важлива для розвитку маршрутів дерев'яної спадщини Волині.
- *Свято-Миколаївська церква в с. Вербка* — архітектурна пам'ятка місцевого значення, побудована у ХІХ ст., що зберігає риси волинського дерев'яного зодчества.
- *Казанська церква* 1801 р., с. Піща;
- *Дмитрівська церква та дзвіниця* 1674 р., с. Згорани;
- *Миколаївська церква* 1601 р., с. Зимне та ін. (Додаток Д).

В період забудови сакральними дерев'яними спорудами на території Волинської області розташовувались значні лісові ареали, тому будівельного матеріалу вистачало.

Здебільшого сакральні кам'яні споруди розташовуються у великих населених пунктах, а дерев'яні — у сільських. Порівняно з високою залісненістю (30–40%) Ковельського району спостерігається переважання дерев'яної сакральної архітектури над кам'яною.

На Волині поєднано багато стилів сакральної архітектури: бароко, псевдоруський, класицизм і характерні архітектурні типи, такі як: волинський, архаїчний, хатній [20]. Поширеними для волинської школи є церкви з єдиним великим приземлистим куполом на восьмигранному барабані, в котрому часто влаштовувались круглі вікна.

Використання зрубів-клітей в будівництві, стриманість і лаконічність, архаїчна форма дахів, наводить на думку про прямий зв'язок волинської традиції церковного будівництва з архітектурою Київської Русі [31].

Кам'яні (муровані) сакральні споруди Волинської області наведені у Додатку Е.

Ці храми становлять не лише релігійний осередок для місцевого населення, а й туристичну цінність, зокрема:

- є локаціями екскурсійної привабливості для етнографічних та історичних маршрутів;
- приваблюють шанувальників старовинної архітектури, іконопису та дерев'яного зодчества;
- мають потенціал для розвитку паломницьких та фестивальних маршрутів (напр., "Сакральна Волинь", "Шлях дерев'яних церков").

Їх охорона, реставрація та просування як туристичних об'єктів має бути одним з пріоритетів регіональної культурної політики.

Серед споруд громадської архітектури особливу цінність складають: Палац Браницьких кінця XVIII ст. у м. Любомль; Садиба Вільгів у смт. Голоби, Ковельського району.

Палац Браницьких — одна з найвизначніших архітектурних пам'яток Волині, що знаходиться поблизу Ковельського району, у місті Любомль. Побудований наприкінці XVIII століття у стилі пізнього класицизму, він належав відомому польському аристократичному роду Браницьких. Хоча будівля частково зруйнована, вона й досі вражає гармонійними пропорціями, фрагментами колонад та рештками паркової зони. Палац є перспективним об'єктом для реставрації з подальшим використанням у культурно-туристичних цілях — як музейний центр, локація для історичних реконструкцій або мистецьких подій.

Садиба Вільгів, розташована в селищі Голоби, є унікальним зразком садибної архітектури XIX століття. Цей архітектурно-парковий ансамбль колись належав польським поміщикам Вільгам і включав головний двоповерховий житловий будинок у стилі класицизму, флігелі, господарські споруди, а також ландшафтний парк із віковими деревами. Нині будівля частково збереглася, хоча перебуває в аварійному стані. Водночас вона має значний потенціал як об'єкт для

створення садибного туризму, з можливістю відновлення історичного середовища, організації культурних заходів або тематичних екскурсій [20].

Архітектура як мистецтво створення, організації життєвого середовища людини належить до найважливіших ознак цивілізації. Для кожного народу його творіння є ніби історичним паспортом: саме воно засвідчує його вік, походження, як ступінь цивілізованості, взаємозв'язки з іншими культурами. Пам'ятки архітектури становлять значну частину сакральної культурної спадщини Волині та є цінними й важливими туристичними об'єктами [12].

Також важливим туристичним ресурсом, який зберігає інформацію про побут, історію, культуру і звичаї народу є музеї [12; 32]. (Додаток Ж.)

На території Ковельського району діють такі основні музейні установи: Колодяжненський літературно меморіальний музей Лесі Українки. Це меморіальний комплекс, присвячений життю і творчості видатної поетеси, тісно пов'язаної з Волинським краєм. У будинку збережено інтер'єри кінця XIX — початку XX ст., оригінальні речі родини Косачів, рукописи, світлини. Саме тут Леся Українка створила чимало поетичних та драматичних творів. Цей об'єкт має національне значення та щороку приваблює тисячі туристів з України та закордону.

Ковельський та Кортеліський історичні музеї, Любомльський краєзнавчий музей, Музей солом'яного мистецтва «Солом'яне диво» (с. Купичів). Також в районі діє 65 шкільних музеїв.

У Ковельському районі шкільні музеї переважаючими за профілями розподілені є історичні – 40 (61,5 %) та етнографічні – 15 (23,1 %). Потім ідуть краєзнавчі – три (4,6 %). По два музеї або 3,1 % літературного, мистецького та галузевого профілю і лише один (1,5 %) – природничого. (Табл. 2.4).

Таблиця 2.4.

Шкільні музеї Ковельського району Волинської області

Громада	Населений пункт	Музей
Вишнівська	с. Машів	Історичний
	с. Мосир	Галузевий
	с. Олеськ	Історичний
	с. Радехів	Історичний
	с. Штунь	історичний
Голобська	селище Голоби	історії села
Головненська	селище Головне	Мистецький
	с. Гупали	Краєзнавчий
Дубечненська	с. Дубечне	Історичний
	с. Кримне	Історичний
	с. Рокита	етнографічний
	с. Текля	етнографічний
	с. Яревище	етнографічний
Дубівська	с. Дубове	історії села
	с. Секунь	етнографічний
Заболоттівська	с. Гута	історії села
	с. Тур	історії села
Забродівська	с. Заброди	історії села
	с. Замшани	історії села
Ковельська	м.Ковель	сім історичних, чотири етнографічні літературний, краєзнавчий та галузевий
Колодязненська	с. Любитів	літературний, історичний, етнографічний, природничий
	с. Уховецьк	Історичний
Луківська	селище Луків	військово-історичний музей «Пам'ять» Луківської ЗОШ І-ІІІ ст.
	с. Новосілки	історії села
Любомльська	м.Любомль	три історичні
	с. Куснища	етнографічний
Поворська	с. Озерне	етнографічний
	с. Поворськ	історичний музей при ЗОШ І-ІІІ ст.
Ратнівська	сmt Ратне	Історичний
Рівненська	с. Гуща	кімната-музей прикордонної слави та етнографічний
	с. Забужжя	етнографічна Кімната-Музей
Самарівська	с. Самари	кімната-музей бойової слави
Сереховичівська	с. Мильці	етнографічний
Смідинська	с. Смідин	етнографічний
Старовижівська	селище Стара Виживка	два історичних та етнографічний
Турійська	с. Купичів	два історичних та мистецький
	с. Мокрець	історії села
	с. Соловичі	історії села
	селище Турійськ	музей історії освіти Турійщини
Шацька	селище Шацьк	прикордонна кімната-музей ЗОШ
	с. Піща	Історичний
	с. Світязь	Краєзнавчий

Вони виконують не лише культурно-просвітницьку функцію, а й активно сприяють розвитку туризму, краєзнавства та патріотичного виховання. У контексті збереження та популяризації архітектурно-історичної спадщини, музеї виступають не лише хранителями минулого, а й активними учасниками сучасного культурного процесу. Музеї є особливо цінними та перспективними з точки зору створення змістовних туристичних маршрутів, локального екотуризму, освітніх маршрутів, а також як об'єкти доступної культурної інфраструктури. Вони допомагають відвідувачам глибше зрозуміти історичний розвиток краю, ознайомитися з традиціями, ремеслами, видатними особистостями, природним багатством регіону.

На території Ковельського району осередки народних художніх промислів розміщені досить неоднорідно, що відображено в Табл. 2.5.

Таблиця 2.5.

Осередки народних художніх промислів Ковельського району

Територіальна громада	Населений пункт	Вид промислу
Велимченська	с. Велимче	Столярство
Вишнівська	с. Вишнів	Вишивка
	с. Замлиння	Писанкарство
	с. Хворостів	Ткацтво
Голобська	с. Вівчиськ	Писанкарство
Головненська	селище Головне	Столярство
	с.Скрипиця	Столярство
Дубечненська	с. Рокита	1. Вишивка 2. Гончарство
Забродівська	с. Видраниця	Лозоплетіння
	с. Замшани	Вишивка
	с. Річиця	Вишивка
Ковельська	м. Ковель	1. Столярство 2. Різьблення по дереву
	с. Мельниця	Художня обробка шкіри
Колодяжненська	с. Колодяжне	Писанкарство
	с. Уховецьк	Столярство
Ратнівська	с.Здомишель	Вишивка
Старовижівська	с. Мизове	Обробка каменю
	с. Седлище	Різьблення по дереву
	с. Смолярі	Столярство
Турійська	селище Турійськ	Ткацтво
	с. Купичів	1. Вишивка 2. Соломоплетіння
	с. Перевали	Різьблення по дереву
	с. Туропин	Вишивка

На території району знаходиться 26 осередків народних художніх промислів. Найпоширенішими видами є вишивка – сім осередків (27 %) та столярство – шість (23 %); писанкарство, різьблення – по три (12%). Інші види представлені поодинокими осередками. А чоботарство або шевство, макраме, бондарство, ковальство та випилювання лобзиком не представлені взагалі.

Особливу увагу слід звернути на ступінь сформованості туристичної інфраструктури громади, бо ця складова туристично-рекреаційного потенціалу дає змогу забезпечити гідні умови перебування туристів та збільшення туристичного потоку і є тим елементом, що визначає туристичну привабливість району на регіональному ринку.

2.3. Соціально-економічні туристсько-рекреаційні ресурси

Соціально-економічні туристсько-рекреаційні ресурси є важливою складовою туристичного потенціалу території. Вони визначають можливість ефективного функціонування туристичної галузі, забезпечення комфортного перебування туристів, розвитку інфраструктури та створення робочих місць. У Ковельському районі такі ресурси охоплюють мережу транспортного сполучення, наявність туристичних об'єктів, інфраструктурну забезпеченість, людський потенціал, інституційну підтримку та рівень соціально-економічного розвитку населених пунктів. Саме, транспортна доступність та якісна сервісно-інфраструктурна підтримка є ключовими чинниками привабливості Ковельського району для різних груп туристів.

Транспортна система є основою для ефективного функціонування туристичної галузі, оскільки забезпечує доступність туристичних об'єктів, комфорт і безпеку переміщення туристів. Ковельський район має вигідне географічне положення — він розташований на перехресті важливих транзитних шляхів. Через район проходить одна з головних міжнародних трас М07 (Київ — Ковель — Ягодин — Варшава), що забезпечує пряме сполучення з Європейським Союзом. Інша важлива автомагістраль — М19 (Доманове — Чернівці), що поєднує Волинь із Півднем України.

Залізничне сполучення показано шістьма залізничними магістралями сполученням, що радіально розходяться від м. Ковель. Загальна експлуатаційна довжина залізничної колій – 631,3 км. Важливими залізничними магістралями є: Варшава (Республіка Польща)–Ягодин–Ковель–Київ (зв’язує Україну з Республікою Польща та іншими країнами Центральної і Західної Європи, здійснюються транзитні експортно-імпортні перевезення), Брест (Республіка Білорусь)–Ковель–Чернівці (з Республікою Білорусь та країнами Прибалтики, Ковель–Володимир–Львів (з країнами Центрально-Східної Європи). Великим і важливим залізничним вузлом, де розміщений вокзал є м. Ковель, залізничні станції у м. Любомлі, селищах Голоби, Луків (ст. Мацеїв), Турійськ, Стара Вижівка, сс. Дубечне (ст.Кримне), Заболоття, Нові Кошари (ст.Кошари), Римачі (ст. Ягодин).

Місто Ковель виконує функцію великого залізничного вузла, який обслуговує пасажирські й вантажні перевезення. Залізничне сполучення забезпечує зручний доїзд до району з багатьох областей України. Також діє розгалужена автобусна мережа з регулярними рейсами в межах району та за його межами.

Автомобільний транспорт відіграє провідну роль у транспортному сполученні, особливо з сільськими населеними пунктами. Мережа доріг загального користування забезпечує транспортне сполучення між всіма населеними пунктами громади. Сполучення з обласним та сусідніми районними центрами, містами і селами району та області здійснюється приватними перевізниками. Транспортна мережа забезпечена АЗС у мм. Ковелі, Любомлі, селищах Голоби, Головне, Ратне, Турійськ, Шацьк, Стара Вижівка, сс.Вишів, Красноволя, Рівне, Поворськ, Самари та СТО у мм. Ковелі, Любомлі, селищах Ратне, Турійськ [44–45]. Розвинена транспортна мережа дозволяє туристам легко дістатися до головних природних, історичних та культурних об’єктів: Зимненського монастиря, озер, музеїв, сільських агросадіб тощо. Це створює передумови для формування різних туристичних маршрутів — від одноденних поїздок до багатоденних турів із відвідуванням кількох громад.

На території району діє дев'ять пунктів пропуску через державний кордон, три залізничного та шість автомобільного сполучення. Повітряне сполучення у Ковельському районі відсутнє.

Інфраструктура Ковельського району - одна з ключових умов привабливості цієї території для туристів. Вона поступово розвивається й охоплює заклади розміщення, харчування, відпочинку, побутових і культурних послуг. На території району діють готелі, бази відпочинку, садиби сільського зеленого туризму, кафе, ресторани, музеї та туристично-інформаційні локації.

У місті Ковель функціонують готелі «Турія», «Comfort», «Наш край» та приватні апарт-готелі. У селах поширена практика агроосель, які надають не лише проживання, а й культурно-етнографічні послуги — участь у традиційних святах, дегустації страв волинської кухні, майстер-класи з народних ремесел.

Заклади харчування (кафе, їдальні, ресторани) зосереджені переважно в Ковелі та великих селах (Голоби, Люблинець). Деякі з них орієнтовані на туристичний потік, пропонуючи автентичну регіональну кухню, а також місцеві напої.

Також важливу роль відіграє розвиток інформаційної інфраструктури — наявність мап, путівників, вебсайтів громад, інформаційних стендів, які допомагають туристам орієнтуватися на місцевості та планувати подорожі.

Найпопулярнішою метою відвідування серед туристів є дозвілля та відпочинок. Серед іноземних туристів, які відвідали Волинську область переважна більшість (66,5%) громадяни Європейського Союзу [43].

Однією з найважливіших складових туристичної індустрії, яка визначає її реальний потенціал є готельне господарство [93]. У Ковельському районі воно представлено різними типами закладів розміщення — від сучасних готелів у місті Ковель до сільських садиб зеленого туризму у громадах району. Це створює сприятливі умови для обслуговування різних категорій туристів — як тих, хто подорожує транзитом, так і тих, хто прибуває на відпочинок до природних чи історико-культурних об'єктів.

У місті Ковель функціонують готелі «Турія», «Наш Край», «Comfort» та кілька приватних мініготелів, які надають комфортне житло, харчування, Wi-Fi, автостоянки та інші супутні послуги. У селах району розвивається мережа агроосель, де туристи можуть не лише зупинитися, а й ознайомитися з традиційною культурою, скуштувати місцеву кухню, долучитися до сільських побутових практик.

Зростання кількості об'єктів готельного господарства в районі свідчить про підвищення туристичної привабливості території, активізацію малого бізнесу та наявність стабільного попиту на відпочинок у Ковельському регіоні.

Рис. 2.3. Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, за видами туризму у 2018 році у Волинській області [43]

Структурні підрозділи Волинської ОДА інформують про наявність понад 20 засобів тимчасового розміщення – готелів, мотелів, кемпінгів, агросадиб, що зосереджені переважно у мм. Ковель та Любомль, селища Голоби, Головне, Луків, Ратне, Турійськ, Стара Виживка, Шацьк, сс. Світязь, Колодяжне, тощо.

Відтак, коефіцієнт забезпеченості засобами тимчасового розміщення складає 0,003од./км [15; 25-27].

Удосконалюючи дану підсистему туристичної інфраструктури варто збільшити кількість закладів готельного господарства вздовж основних транспортних шляхів та у віддалених населених пунктах сільської місцевості. Вони повинні містити стандартний набір послуг, враховувати потреби людей з особливими потребами, бути доступними для соціального сегменту іноземних туристів.

Ресторанне господарство налічує 370 одиниць (понад 20 ресторанів, 45 кафе, 40 барів, 73 кафе, 192 заклади приготування готової їжі), коефіцієнт забезпеченості закладами харчування становить 5,22 од./км². Найбільше їх у м. Ковель та Любомль, селищах Голоби, Головне, Луків, Ратне, Турійськ, Стара Вижівка, Шацьк, сс.Світязь. Мережа підприємств ресторанного господарства є досить розгалуженою, хоча значна частина об'єктів (особливо у сільській місцевості) має застарілу матеріально-технічну базу. В оптимізації цієї підсистеми варто дотримуватися тенденції до ребрендингу застарілих закладів (їдалень, буфетів, закусочних) у альтернативні єврозаклади (паби, фаст-фуди, піцерії, нічні клуби тощо) при контролі конкуретного середовища між закладами [28; 45].

До закладів дозвілля і розваг району належать 176 об'єктів (будинки культури, клуби, бібліотеки). В районі виникла потреба модернізації, повної або часткової реконструкції відповідних об'єктів, заміни їх матеріальної бази. Існує проблема пошуку нових форм їх функціонування з урахуванням сучасного прогресу з одночасним збереженням традиційних видів дозвілєвої діяльності, використання інноваційних для сільської місцевості форм дозвілля, що дозволить адаптуватися до нових умов соціального середовища. У процесі децентралізації громади мають визначити пріоритети культурного розвитку територій, для розвитку конкретного виду діяльності, удосконалити її інфраструктурне та рекламно-інформаційне забезпечення, що, сприятиме залученню додаткових потоків туристів.

Коефіцієнт забезпеченості торгівельними закладами високий і становить пересічно 11,12 од./км². При цьому, обслуговування здійснює 787 торгівельних закладів чи філій. Система торгівлі району повинна бути удосконалена і прямо спиратися на потреби місцевого населення і туристів.

Сфера побуту охоплює 255 підприємство: перукарні, комбінати побутового обслуговування, фотоательє, хімчистка, ательє з пошиття одягу, майстерні з ремонту взуття та ремонту мобільних телефонів тощо. Коефіцієнт забезпеченості такими закладами становить 3,6 од./км².

Систему банківського обслуговування району формують понад 50 відділення та філій банків. Найбільша мережа фінансових установ є у ПАТ «Державний ощадний банк України», ПАТ КБ «Приватбанк», АТ «Райффайзен Банк Аваль» (мм. Ковель та Любомль, селища Голоби, Головне, Луків, Ратне, Турійськ, Стара Виживка, Шацьк). Коефіцієнт забезпеченості цими закладами становить 0,7 од./км². Страхування забезпечується здебільшого державним оператором ринку НАСК «Оранта» (мм.Ковель та Любомль, селища Ратне, Турійськ, Стара Виживка, Шацьк). Для залучення більшої кількості туристів, слід створити передумови для розширення мережі банкоматів та терміналів у селах району [15; 25-28; 45].

2.4. Оцінка ефективності використання туристсько-рекреаційних ресурсів Ковельського району

Ефективне використання туристсько-рекреаційного потенціалу Ковельського району визначається не лише наявністю ресурсів, а й рівнем їх освоєння, інфраструктурного забезпечення та здатністю території приймати й обслуговувати туристичні потоки без шкоди для природного середовища.

Аналіз свідчить, що найбільш активно використовуються ресурси озера Світязь, яке приймає найбільшу кількість відпочивальників і має високий рівень рекреаційної інфраструктури. Рекреаційна ємність озера – приблизно 7200 осіб/день – регулярно вичерпується в літній сезон, що свідчить про інтенсивне навантаження на екосистему.

Натомість інші території з високим природним потенціалом (болота, лісові масиви, маловідомі озера – Пулемецьке, Соминець, Острів'янське тощо) використовуються лише частково або залишаються неосвоєними, що обмежує диверсифікацію туристичних послуг і нерівномірно розподіляє навантаження на природне середовище.

Високий потенціал для розвитку мають такі напрями:

- екологічний туризм на болотних масивах та екостежках;
- велосипедні та кінні маршрути в зоні змішаних лісів;
- сільський зелений туризм у селах Красний Бір, Острів'я, Мельники;
- зимові види відпочинку, що дозволять зменшити сезонність рекреаційного навантаження.

Ефективність використання ТРР також визначається рівнем інституційної підтримки, фінансування, маркетингу туристичного продукту та залученням місцевого населення. У Ковельському районі активною є ініціатива щодо розвитку сільського туризму, однак потребує подальшого стимулювання через спрощення дозвільних процедур, консультаційну допомогу та залучення інвестицій.

Іншим важливим критерієм ефективності є відповідність рекреаційного навантаження екологічним нормам. В умовах Шацького НПП важливо зберегти баланс між господарською діяльністю та охороною природи, що вимагає оновлення стратегій просторового планування.

Загалом, оцінка ефективності використання ТРР Ковельського району засвідчує:

- наявність потужного, але частково не реалізованого потенціалу;
- нерівномірний розподіл туристичних потоків;
- потребу у комплексній політиці з розвитку інфраструктури, охорони природи та підтримки місцевих ініціатив.

З іншої сторони ефективність використання туристсько-рекреаційних ресурсів Ковельського району залишається на недостатньому рівні попри

наявний природний, географічний та транскордонний потенціал. Аналіз інфраструктурних компонентів засвідчує такі особливості:

Інфраструктура тимчасового розміщення представлена понад 20 закладами, що зосереджені переважно у великих населених пунктах (Ковель, Любомль). Коефіцієнт забезпеченості становить лише 0,003 од./км², що вказує на суттєвий дефіцит розміщення, особливо у рекреаційно привабливих сільських територіях. Ефективність цієї підсистеми є низькою та потребує стратегічного розширення.

Ресторанне господарство демонструє відносно високий рівень розвитку (370 закладів, коефіцієнт 5,22 од./км²). Проте наявні проблеми з матеріально-технічною базою, особливо у сільській місцевості, стримують привабливість і комфорт для туристів. Потрібен ребрендинг та осучаснення форматів обслуговування.

Сфера дозвілля і культури включає 176 об'єктів (2,6 од./км²), однак їх матеріальна база застаріла. Потреба в реконструкції та впровадженні сучасних форматів дозвілля (наприклад, інтерактивні простори, коворкінги, медіацентри) є критичною для адаптації до запитів нової генерації туристів.

Об'єкти торгівлі та побутового обслуговування мають високі коефіцієнти забезпеченості (11,12 та 3,6 од./км² відповідно), проте слабо інтегровані у туристичний продукт району, не враховують потреб туристів щодо сервісності, мовного супроводу та асортименту товарів/послуг.

Фінансово-банківські послуги представлені помірною мережею — лише 0,7 од./км². Особливо гострою є проблема обмеженого доступу до банкоматів і терміналів у сільській місцевості, що ускладнює фінансові операції для туристів.

Транспортна інфраструктура є найбільш ефективним елементом. Наявність ключових міжнародних автошляхів (М-07, М-19), розгалуженої мережі залізничних колій (631,3 км), прикордонних пунктів пропуску та наявність СТО і АЗС створює сприятливе середовище для переміщення туристів. Водночас відсутність повітряного сполучення в межах району стримує розвиток міжнародного туризму.

Інформаційне забезпечення та цифрові сервіси для туристів залишаються слаборозвиненими. Відсутність QR-кодів, мобільних застосунків, туристичних вказівників та інформаційних центрів знижує обізнаність про туристичні можливості району.

Туристсько-рекреаційні ресурси Ковельського району використовується фрагментарно та нерівномірно. Ключовими викликами є: недостатність місць розміщення у віддалених громадах, слабка модернізація об'єктів дозвілля, застарілі формати обслуговування, обмежене інформаційне середовище, відсутність авіасполучення. Для підвищення ефективності використання туристських ресурсів необхідним є розроблення довготривалої стратегії розвитку галузі з акцентом на інвестиційну привабливість, інновації у сфері послуг, підвищення комфортності для туристів та міжнародну співпрацю.

РОЗДІЛ 3. ОПТИМІЗАЦІЯ ВИКОРИСТАННЯ ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ КОВЕЛЬСЬКОГО РАЙОНУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

3.1. Сучасні проблеми використання туристсько-рекреаційних ресурсів району

Ковельський район має значний туристсько-рекреаційний потенціал, однак рівень його практичного використання залишається недостатнім. Існує низка проблем, які обмежують ефективний розвиток туризму в регіоні та стримують залучення внутрішніх і зовнішніх туристичних потоків. Ці проблеми мають комплексний характер і охоплюють інфраструктурні, організаційні, економічні та інформаційні аспекти. Окреслимо їх:

- *екологічні та антропогенні загрози;*

У районі спостерігається певна деградація природних ресурсів унаслідок несанкціонованої вирубки лісів, забруднення водойм, неконтрольованої забудови прибережних зон. Відсутність чітких зон рекреаційного навантаження призводить до надмірної експлуатації деяких об'єктів, особливо в літній сезон (наприклад, озеро Пісочне). Низький рівень екологічної культури туристів також посилює проблему засмічення природних територій.

- *недостатній рівень розвитку туристичної інфраструктури;*

Найбільшою перешкодою для комфортного перебування туристів є обмежена кількість об'єктів туристичної інфраструктури. У багатьох населених пунктах району відсутні готелі, мотелі, туристичні бази або облаштовані місця для кемпінгу. Не вистачає туристичних інформаційних центрів, кафе, закладів громадського харчування, пунктів оренди велосипедів, човнів, спорядження для активного відпочинку. У сільській місцевості майже немає сертифікованих садиб зеленого туризму, а наявні приватні ініціативи діють без підтримки місцевих органів влади. Такий стан справ обмежує тривалість перебування туристів і стримує розвиток нових форм туризму — екологічного, сільського, спортивного тощо.

- *незадовільна транспортна доступність;*

Деякі туристичні локації району, особливо природоохоронні території та пам'ятки архітектури, важкодоступні через поганий стан доріг, відсутність належного покриття або вказівників. Туристам складно зорієнтуватися у маршрутах, через що значна частина ресурсів залишається поза увагою навіть місцевих мешканців.

Відсутність організованого громадського транспорту, маршрутів до рекреаційних зон зменшує доступність локацій для відвідувачів без власного транспорту.

- *відсутність системного маркетингу та просування;*

Ковельщина не має єдиного туристичного бренду, а промоція туристичних можливостей району обмежена поодинокими інформаційними матеріалами. Бракує сучасних туристичних сайтів, мобільних застосунків, рекламної кампанії, орієнтованої на внутрішнього та іноземного туриста. Також слабо розвинена координація між туристичними операторами, громадами та власниками туристичних об'єктів.

- *відсутність єдиної стратегії туристичного розвитку*

Різні громади району діють самостійно, без узгодження і координації зусиль. Брак загальної концепції розвитку туризму, відсутність туристичної ради або органу, що займався б розвитком галузі на міжмуніципальному рівні, гальмує системне планування. Як наслідок — туризм розвивається нерівномірно, а ресурси використовуються точково й фрагментарно.

- *обмежене фінансування та інвестиційна пасивність;*

Розвиток туристичних об'єктів вимагає значних фінансових вкладень. Проте на сьогодні інвестори слабо зацікавлені у вкладеннях у Ковельський район через відсутність інвестиційних програм, пільг, гарантій, прозорих механізмів підтримки. Також місцеві бюджети не завжди мають можливість фінансувати розвиток туристичної інфраструктури, а участь у міжнародних грантових програмах — обмежена.

- *кадрові проблеми та нестача кваліфікованих фахівців*

Брак кваліфікованих кадрів у сфері туризму — ще один суттєвий бар'єр. У районі спостерігається дефіцит професійних гідів, екскурсоводів, аніматорів, фахівців з туристичного менеджменту та маркетингу. Відсутність місцевих навчальних програм або курсів із підготовки кадрів для галузі створює проблеми із забезпеченням якісних туристичних послуг.

Таким чином, ефективне використання туристсько-рекреаційних ресурсів Ковельського району гальмується низкою системних проблем. Їхнє вирішення вимагає координованих зусиль органів влади, бізнесу, громади та освітніх установ. Оптимізація галузі можлива лише за умови стратегічного підходу до розвитку інфраструктури, підвищення туристичної привабливості, активного просування ресурсу на внутрішньому та зовнішньому ринках.

3.2. Перспективи розвитку туристсько-рекреаційних ресурсів Ковельського району

Раціональне та ефективне використання туристсько-рекреаційних ресурсів є ключовим чинником сталого розвитку території, формування її туристичної привабливості та підвищення конкурентоспроможності на регіональному і національному рівнях. У контексті Ковельського району, який володіє значним природно-ресурсним і культурно-історичним потенціалом, актуальним завданням є розробка та впровадження стратегії оптимізації використання цих ресурсів з урахуванням принципів сталого туризму, охорони навколишнього середовища та соціально-економічного розвитку громад.

Згідно зі Стратегією розвитку Волинської області на період до 2027 року, пріоритетним завданням туристичної політики регіону є впровадження інноваційних підходів до розвитку туристсько-рекреаційної галузі. Це напряду стосується й Ковельського району, який має значний потенціал завдяки поєднанню природних, історико-культурних і транзитних ресурсів.

Одним із ключових напрямів є розвиток туристичної інфраструктури та матеріально-технічної бази. До пріоритетів віднесено позначення маршрутів проїзду до туристичних об'єктів, розвиток мережі автокемпінгів, благоустрій

рекреаційних зон, а також створення інфраструктури для велотуризму. Особлива увага приділяється забезпеченню доступності об'єктів туристичних відвідувань для осіб з інвалідністю.

У напрямку санаторно-курортного туризму в області продовжується розбудова курортних зон. Зокрема, у селі Світязь завершується будівництво сучасної набережної, що має відповідну інфраструктуру для цілорічного відпочинку. Державна Стратегія розвитку туризму та курортів передбачає створення курорту державного значення на території Шацького поозер'я [38], що безпосередньо впливає на північно-західну частину Ковельського району.

Наступним важливим напрямом є промоція туристично-рекреаційного потенціалу. Створено бренд «Волинь унікальна» та єдиний туристичний веб-сайт області — www.tourism.volyn.ua, де представлено туристичні маршрути, каталоги, інтерактивні карти [7]. Розпочато оновлення туристичного маршруту «Золота діадема Волині», в який включено об'єкти і Ковельського району (зокрема, Ковельський історичний музей, церкву Святого Михаїла в с. Білин).

З метою підвищення якості обслуговування туристів в області реалізується проект «Школа екскурсовода». Проект передбачає як теоретичну, так і практичну підготовку майбутніх гідів. Після закінчення курсу слухачі отримують сертифікат і свідоцтво державного зразка [43]. Подібні підготовчі ініціативи можуть бути розширені на базі освітніх установ Ковельщини.

У напрямку розвитку сільського туризму передбачено інвентаризацію, сертифікацію та оцифрування садиб у Волинській області, з подальшим формуванням промоційного каталогу. Такий підхід особливо актуальний для сільських громад Ковельського району, де спостерігається поступове зростання інтересу до агротуризму [38].

Окрему увагу приділено безпеці туристів. Визначено 45 місць масового відпочинку на воді, зокрема в Ковельському районі, де водолазні підрозділи ДСНС щороку проводять обстеження дна. Крім того, КЗ «Волинський обласний центр екстреної медичної допомоги та медицини катастроф» здійснює чергування на ключових транспортних коридорах і туристичних локаціях [43].

Потенціал природних ресурсів та біологічного різноманіття на території району є самодостатнім для планування значних обсягів туристичної діяльності. Цей потенціал вже частково використовується, але ще вимагає продовження досліджень, пов'язаних і можливостями застосування природоохоронної інформації на екскурсіях та під час дозвілля відпочивальників у Шацькому національному природному парку. Однак, значно більшого дослідження потребує з'ясування перспективи у виборі та розміщенні елементів інфраструктури, що передбачає орієнтуватись на екологічний та інший туризм.

Забезпечення подальшого розвитку та перспектив ефективного використання рекреаційних ресурсів на території Шацького НПП повністю залежить від вдалого планування використання ландшафтів та природних екосистем. Шацький НПП за останнє десятиліття отримав два міжнародних дипломи: Диплом міжнародного біосферного резервату по програмі МАВ ЮНЕСКО та Диплом міжнародної ІВА території. Таке міжнародне визнання помітно сприяє зростанню як на ринку екологічного туризму, так і у сфері природоохоронної діяльності, що застережена міжнародним законодавством (низка міжнародних Конвенцій ратифіковані Урядом України).

Така придатність території для різних видів рекреаційного природокористування сприяє впровадженню туристичної мережі, яка охоплює один історико-культурний, вісім пішохідних, три велосипедні, п'ять кінних та три пізнавальні маршрути. Загалом, проведені дослідження вказують, що 75% території є найбільш придатними та привабливими для цих видів.

Підсумовуючи, слід зазначити, що туристсько-рекреаційні ресурси Ковельського району мають значний потенціал для подальшого розвитку. Перспективи полягають у комплексному поєднанні природного, культурного та людського капіталу. Реалізація напрямів розвитку у поєднанні з державною підтримкою, інвестиційною активністю та залученням місцевих громад дозволить створити сталу, конкурентоспроможну туристичну систему, здатну забезпечити як соціально-економічний прогрес регіону, так і збереження його природної та історичної унікальності.

ВИСНОВКИ

У ході дослідження туристсько-рекреаційних ресурсів Ковельського району було комплексно проаналізовано їхню структуру, сучасний стан, потенціал та можливі шляхи розвитку. Отримані результати дозволяють сформулювати такі ключові висновки:

1. Потенціал туристсько-рекреаційних ресурсів Ковельського району є значним і різноманітним. Район багатий на унікальні природні об'єкти — лісові масиви, чисті озера, річки, заказники, а також на культурно-історичні пам'ятки, серед яких численні церкви, палаци, археологічні комплекси та музеї. Така різноманітність створює сприятливі умови для розвитку різних видів туризму — від екологічного та рекреаційного до культурно-пізнавального та оздоровчого.

2. Сучасний стан туристсько-рекреаційної інфраструктури району характеризується як перспективний, але недостатньо розвинений. Хоча на території є санаторії, готелі, туристичні бази, проте інфраструктурні елементи — транспортна доступність, туристична навігація, якість сервісу — потребують подальшого покращення. Це обмежує потенціал залучення великої кількості туристів і подовження туристичного сезону.

3. Велике значення має охорона та збереження природних і культурних ресурсів району. Раціональне і сталий підхід до їх використання є запорукою довготривалого розвитку туристичної сфери. Без належної охорони природних екосистем та реставрації історичних пам'яток туристичний потенціал може бути втрачений або деградований.

4. Перспективні напрямки розвитку включають створення нових туристичних маршрутів, розширення спектру послуг та удосконалення туристичної інфраструктури. Особливо важливим є розвиток зеленого туризму, оздоровчого туризму та культурно-пізнавальних подорожей, що відповідають сучасним тенденціям світового ринку туристичних послуг.

5. Інформаційне забезпечення і промоція туристичного потенціалу району потребують активізації. Формування позитивного іміджу Ковельського

району як привабливого туристичного напрямку є ключовим фактором для залучення інвестицій та збільшення кількості відвідувачів. Необхідно впроваджувати сучасні інформаційно-комунікаційні технології, створювати електронні путівники, мобільні додатки, а також проводити рекламні кампанії на регіональному та національному рівнях.

6. Велике значення має активне залучення місцевої громади до туристичної діяльності. Розвиток сільського туризму, народних ремесел, культурних фестивалів і заходів сприяє не лише економічному зростанню району, але й збереженню унікальних традицій, менталітету і культурної ідентичності мешканців.

7. Інтеграція туризму з іншими галузями економіки району (сільське господарство, ремесла, торгівля) створює умови для комплексного розвитку території. Такий підхід сприяє диверсифікації джерел доходів і підвищенню рівня життя місцевого населення.

8. Необхідно впроваджувати заходи щодо оптимізації використання туристсько-рекреаційних ресурсів. Це включає модернізацію інфраструктури, екологічну безпеку, підвищення кваліфікації персоналу туристичної галузі, стимулювання інвестицій у сферу туризму.

9. Врахування глобальних тенденцій у туристичній індустрії, таких як зростання попиту на екологічний, активний і культурний туризм, є важливим для формування стратегії розвитку району. Забезпечення високої якості послуг і дотримання принципів сталого розвитку створять конкурентні переваги Ковельщини на ринку туристичних послуг.

Загалом, комплексне вивчення і системний підхід до розвитку туристсько-рекреаційних ресурсів Ковельського району відкривають широкі можливості для підвищення його туристичної привабливості, соціально-економічного розвитку та збереження природно-культурної спадщини. Ефективна реалізація запропонованих шляхів розвитку сприятиме формуванню сталого, конкурентоспроможного туристичного регіону, що позитивно вплине на добробут місцевого населення і імідж Волинської області загалом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Атлас історії культури Волинської області / відп. ред. Ф. В. Зузук. Луцьк, 2008. 112 с.
2. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України : Методологія та методика аналізу, термінологія, районування : монографія. Київ : КНУ ім. Тараса Шевченка, 2001. 395 с.
3. Бенедюк В. В., Качаровський Р. Є., Антипюк О. В. Шкільні музеї Ковельського району Волинської області як об'єкти краєзнавства // Географія та туризм : матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції, (26 лютого 2021 року) : зб. наук. праць. Харків, 2021. С 189-198.
4. Волинська обласна військова адміністрація [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://voladm.gov.ua/>
5. Волинський санаторій «Лісова Пісня». URL: <http://lp.volyn.ua>.
6. Волошин І. М, Кучер П. В. Геопросторове поширення та характеристика туристично-рекреаційних ресурсів Волинської області. *Географія та туризм. Серія: Географія*. Київ, 2017. № 39. С. 86–97.
7. Головне управління статистики у Волинській області. URL: <http://www.lutsk.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 8.04.2025).
8. Дмитрук О. Ю. Екотуризм: навч. посіб. Київ: Альтер-прес, 2009. 358с.
9. Дутчак С. В. Управління регіональним розвитком туризму : навч. посіб. Чернівці : ЧНУ, 2011. С. 56–81.
10. Єрко А. В., Савич К. В. Сучасний стан розвитку туристичної інфраструктури Волинської області. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Географія*. 2016. № 1. С. 163–170.
11. Єрко І. В., Чир Н. В., Качаровський Р. Є., Мельник А. В. Об'єкти природно-заповідного фонду прикордонної Устилузької ОТГ Волинської області в системі туристично-рекреаційного потенціалу. *Advances of science : Proceedings of articles the international scientific conference, Czech Republic*,

- Karlovy Vary – Ukraine, Kyiv, 11 October 2019. Ukraine, Kyiv: MCNIP, 2019. P. 6–12.
12. Заставецька О. В. Дударчук К. Д. Ресурсно-туристичне районування Тернопільської області на основі атрактивності історикокультурного потенціалу. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка*. Серія : Географія. № 1. 2013. С. 155–161.
 13. Зейко В. О. Конструктивно-географічна оптимізація молодіжного і дитячого туризму у Волинській області : автореф. дис. ... канд. географ. наук : 11.00.11. Луцьк, 2020. 20 с.
 14. Зінчук Б. І, Новосад О. В. Туристсько-рекреаційний потенціал Ковельського району: ресурси, можливості, перспективи. Суспільно-географічні чинники розвитку регіонів : матер. X Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Луцьк, 15–16 травня 2025 р.) / за ред. Ю. М.Барського, В. Й. Лажніка. Луцьк : ФОП Мажула Ю.М., 2025. С.169-171.
 15. Зузук Ф. В. Карпюк З. К., Антипюк О. В. Особливості «Туристського атласу Волинської області». *Природа Західного Полісся та прилеглих територій* : зб. наук. пр. Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк, 2011. № 8. С. 68–73.
 16. Ільїн Л. В., Мольчак О. Я. Озера Волині : Лімно-географічна характеристика : монографія. Луцьк. Надстир'я, 2000. 140 с.
 17. Ільїна О. В. Туризм. Рекреаційна географія: Поняття і терміни. Луцький ін-т розвитку людини Відкритого міжнарод. ун-ту розвитку людини «Україна». Луцьк : Терен, 2004. 104 с.
 18. Карпюк З. К., Фесюк В. О., Антипюк О. В. Природно-заповідний фонд Волинської області : альбом-каталог. Київ, 2018. 136 с.
 19. Карпюк З. К., Антипюк О. В., Качаровський Р. Є. Історико-культурний потенціал музейної мережі у розвитку туристично-рекреаційного комплексу Волинської області. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Серія «Географія». 2021. № 3/4(80/81). С.55-64.
 20. Ковельська районна державна адміністрація. Режим доступу: <http://koveladm.gov.ua/> (дата звернення 18.02.2025)

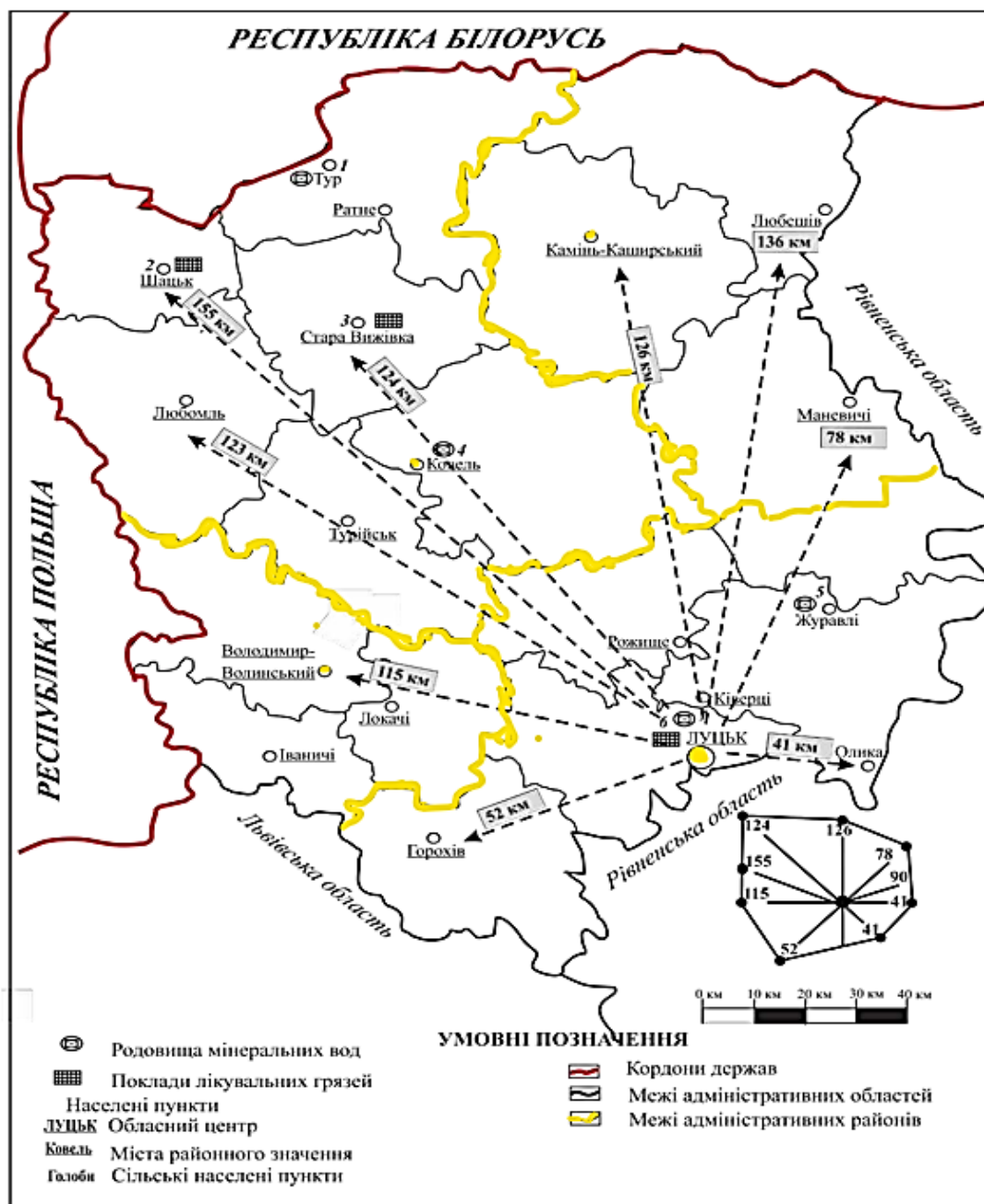
21. Любіцева О. О., Панкова Є. В., Стафійчук В. І. Туристичні ресурси України : навч. посіб. Київ : Альтерпрес, 2007. 369 с.
22. Мальська М. П., Худо В. В., Цибух В. І. Основи туристичного бізнесу: навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2004. 272 с.
23. Мельник А. В., Качаровський Р. Є., Єрко І. В., Мельник Н. В. Музеї як детермінанти розвитку туризму в умовах децентралізації. Перспективи розвитку туризму в Україні та світі: управління, технології, моделі : колективна монографія / за наук. ред. Л. Ю. Матвійчук, Ю. М. Барського, М. І. Лепкого. 8 вид. Луцьк, 2022. Розд. 2.7. С.260-280.
24. Мельнічук М. М., Безсмертнюк Т. П. Нормативно-правові засади туристсько-рекреаційного використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Географія.* Тернопіль 2015. Вип. 1. С. 231–239.
25. Міщенко О. В. Суспільні передумови розвитку екотуризму в національних природних парках Волинської області. *Часопис соціально-економічної географії.* Луцьк, 2017. Вип. 22. С. 105–110.
26. Новосад О. В., Слащук А. М., Качаровський Р. Є., Мельник Н. В., Єрко І. В. Музеї ДНЗ «Ковельський центр професійно-технічної освіти» як потенційні об'єкти туризму регіону. Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації. Вип. 90 : матеріали Міжнар. наук. інтернет-конференції, 31 січня 2023 р. : зб. наук. праць. Переяслав, 2023. С. 18-21.
<https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/21937>
27. Олійник Я. Б., Єрко І. В. Суспільно-географічне дослідження туристичної інфраструктури Волинської області : монографія. Луцьк : ПрАТ «Волин. обл. друк.», 2014. 164 с.
28. Павлов К.В., Павлова О.М., Ільїн Л. В., Зайчук К.А. Регулювання соціально-економічної активності на регіональних ринках туристичних послуг: монографія. Луцьк: ФОП Гадяк Жанна Володимирівна, друкарня «Волиньполіграф», 2021. 170 с.

29. Павловська Т. С., Чабанчук М. А. Музеї при загальноосвітніх навчальних закладах Волинської області: хронологічний та хронологічний аспекти. *Географія та туризм = Geography and tourism* : наук. зб. / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2015. Вип. 34. С. 200–213.
30. Паньків Н. М. Туристичне ресурсознавство : навч. посіб. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2011. 238 с.
31. Перспективи розвитку туризму в Україні та світі: управління, технології, моделі: колективна монографія. Видання восьме / за наук. ред. проф. Матвійчук Л.Ю., проф. Барського Ю.М., доц. Лепкого М.І. Луцьк: ВІП Луцького НТУ, 2022. 408 с.
32. Природно-заповідний фонд Волинської області. URL: <http://eco.voladm.gov.ua/category/all/locality=9> (дата звернення 24.05.2025).
33. Про добровільне об'єднання територіальних громад Закон України від 05.02.2015 № 157-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text> (дата звернення: 8.04.2025).
34. Про музеї і музейну справу : Закон України від 29.06.1995 р. № 849-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/249/95%D0%B2%D1%80#Text>. (дата звернення: 06.05.2025).
35. Про туризм : Закон України від 15.09.95 р. № 742-IV. Дата оновлення: 14.07.2020. RL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95%D0%B2%D1%80#Text>. (дата звернення: 18.04.2025).
36. Регіональний офіс водних ресурсів у Волинській області [Електронний ресурс]. – веб-сайт. URL: <https://vodres.gov.ua/>
37. Стафійчук В.І. Рекреація: навч. посіб. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2017. 428с.
38. Стратегія розвитку Волинської області на період до 2027 року (затверджена рішенням сесії обласної ради №29/16 від 12.03.2020) URL: <https://cutt.ly/92g4KvR>. (дата звернення: 25.02.2025).
39. Сулік Л. В., Кричевська Д. А. Аналіз структури та геопросторового розподілу природно-заповідного фонду Волинського Полісся як важливої складової

- екотуристичного потенціалу. *Вісник Львівського університету. Серія географічна*. 2014. Вип. 47. С. 273–280.
40. Топографічна карта Волиська область 1:200 000. *Серія топографічних карт «Області України»*. Київська військово-картографічна фабрика. Київ, 2013.
 41. Топчієв. О. Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики : навч. посіб. Одеса : Астропринт, 2005. 632 с.
 42. Туристичні ресурси України з атласом туристичних мандрівок : кат.-довід. / авт.-упоряд.: І. Волошин та ін.; Львів ЛДУФК. 2015. 437 с.
 43. Управління екології та природних ресурсів Волинської ОВА. URL: <https://voladm.gov.ua/category/upravlinnya-ekologiyi-ta-prirodnih-resursiv/1/> (дата звернення: 28.02.2025).
 44. Управління культури Департаменту культури, молоді та спорту Волинської ОВА URL: <https://voladm.gov.ua/category/upravlinnya-kulturi-z-pitan-religiy-ta-nacionalnostey/1/>. (дата звернення: 26.02.2025).
 45. Царик Л. П. Просторово-функціональна структура територій і об'єктів ПЗФ Поділля: проблеми, шляхи оптимізації. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія географічна. Тернопіль, 2011. Вип. 1 (29). С. 141–145.
 46. Черчик Л. М., Міщенко О. В., Єрко І. В. Туристично-рекреаційний комплекс Волинської області: передумови розвитку : монографія. Луцьк : СЛУ імені Лесі Українки, 2014. Ч. 1. 128 с.
 47. Чижевська Л. Т., Дацюк В. О., & Поторась О. В. Туристсько-рекреаційні ресурси Ковельського району Волинської області *Наук. вісн. Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, Геогр. науки*, 5(409), Луцьк 2020. С.126-132.
 48. Чир Н. В., Качаровський Р. Є. Дослідження питання туристично-рекреаційного потенціалу Ратнівського району Волинської області. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Географія»*. 2017. № 3(68)/4(69)/2017. С. 113–117. DOI: 10.17721/1728-2721.2017.68.21.

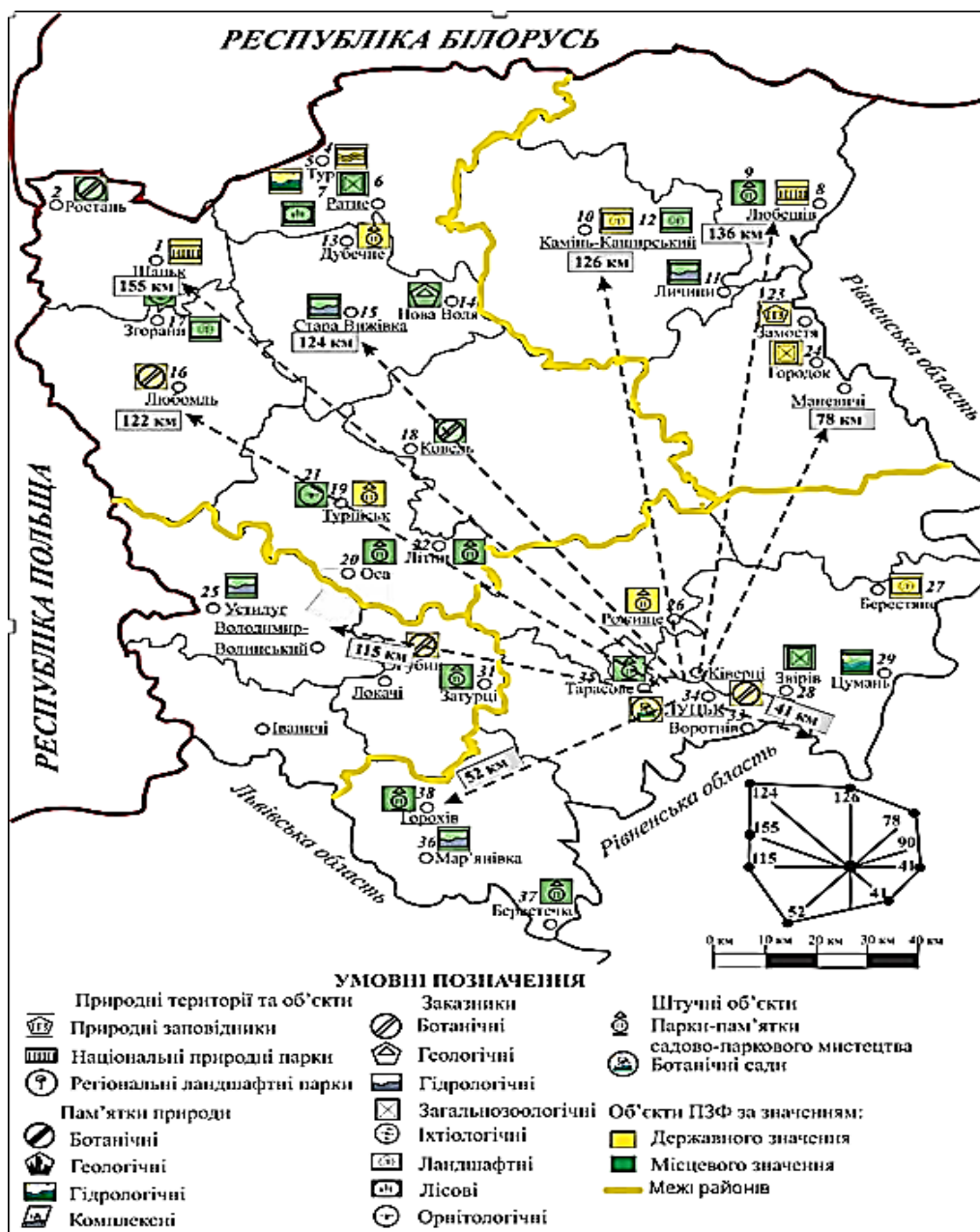
ДОДАТКИ

Бальнеологічні ресурси Волинської області

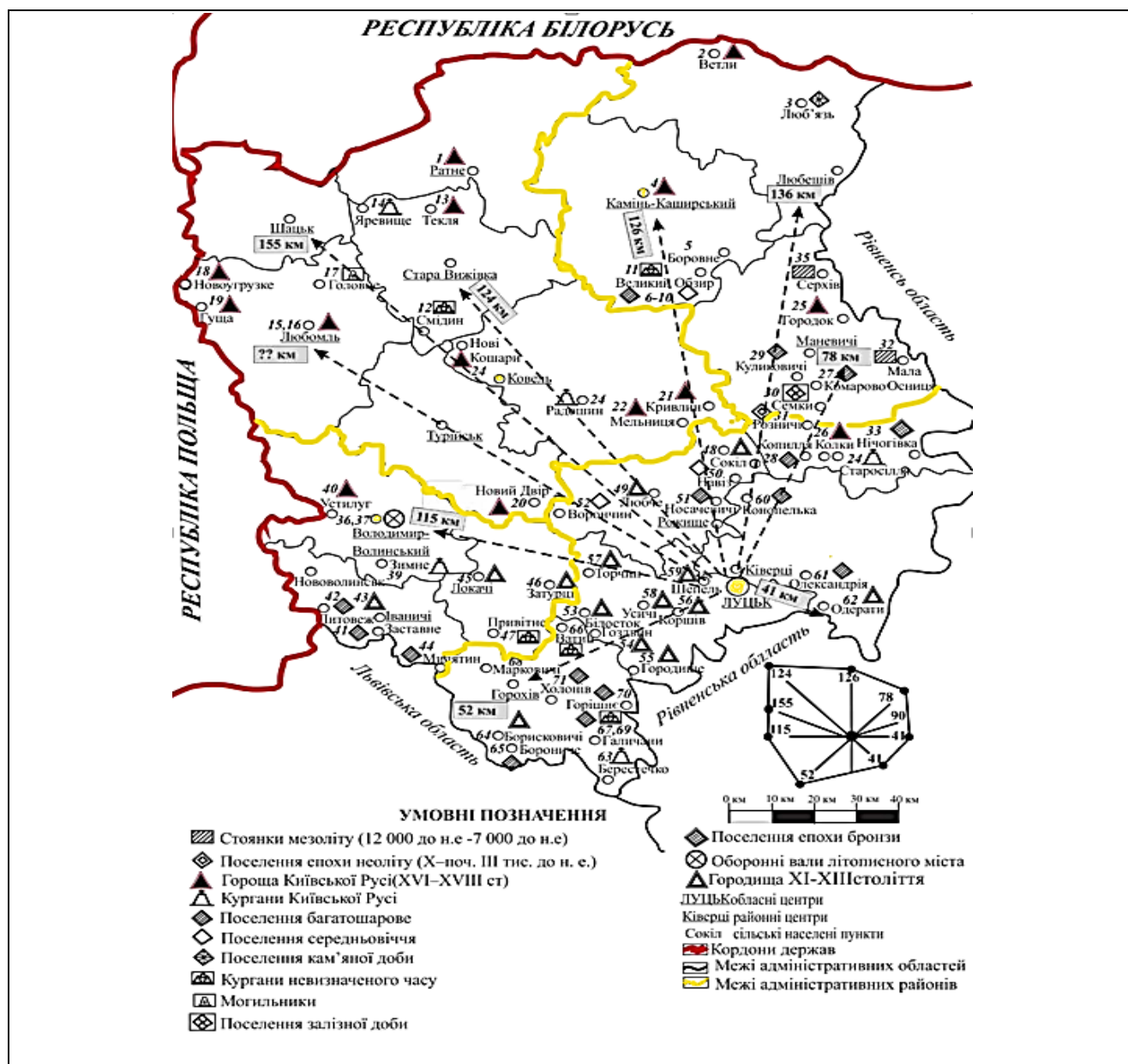
1. Гідрокарбонатно-кальцієві, гідрокарбонатно-натрієві та хлоридно-кальцієві мінеральні води, с. Тур; 2. Поширення сапропелю, смт. Шацьк; 3. Поширення сапропелю, Стара Виживка; 4. Гідрокарбонатно-кальцієві, гідрокарбонатно-натрієві та хлориднокальцієві мінеральні води, свердловина в районі м. Ковель; 5. Хлоридно-натрієві води з підвищеною мінералізацією -12-13 мг/л поширені поблизу с. Журавичі; 6. Поширення сапропелю, м. Луцьк; 7. Йодобромні та хлоридно-натрієві води підвищеної мінералізації та слабомінералізовані залізисті води, м. Луцьк.

Об'єкти природно-заповідного фонду Волинської області

Ковельський район: 1. Національний природний парк «Шацький», площа: 32515 га; 2. Заказник ботанічний «Втенський», с. Ростань, площа 130 га; 3. Заказник іхтіологічний Соминець, смт. Шацьк, площа 46 га; 4. Заповідне урочище «Озеро Тур», с. Тур, площа 1346 га, 5. Пам'ятка природи гідрологічна «Озеро Святе», площа 44 га, 6. Заказник загальнозоологічний Липине, площа 3294 га, 7. Заказник лісовий Смольний, площа 1401 га, 13. Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва «Дубечне», площа 2 га, 14. Заказник геологічний «Дюна», площа 90 га, 15. Гідрологічний заказник «Виживський», 16. Заказник ботанічний «Мосирський», площа 307 га, 17. Ландшафтний заказник «Згоранські озера», площа 705,6 га, 18. Заказник ботанічний «Задібський», площа 309 га, 19. Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва «Здоров'я», смт Луків, площа 13,6 га; 20. Заказник загальнозоологічний «Осівський», с. Оса, площа 5137 га, 21. Заказник орнітологічний Мокрецький, с. Мокрець, площа 898 га, 22. Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва «Літинський», площа 8га, 23. Природний заповідник «Черемський», с.Замостя, площа: 2976 га

Розміщення археологічних пам'яток у Волинській області

Ковельський район: 1. Городище «Замок» X-XIII ст., селище. Ратне; 12. Могилиник курганний невизначеного часу, с. Смідин; 13. Курган «Шведська могила» IX-XI ст., с. Текля; 14. Городище XII-XIV ст., с. Яревище; 15. Городище «Замчище» XI-XII ст., м. Любомль; 16. Городище X ст. м. Любомль; 17. Могилиник II-IV ст. до н. е., селище. Головне; 18. Городище X-XI ст., с. Гуца; 19. Городище XII-XIII ст., с. Новоугрузьке; 20. Городище XI-XIII ст., с. Новий Двір; 21. Городище XIV-XVII ст., с. Кривлин; 22. Городище X-XIII ст., с. Мельниця.; 23. Городище XII-XIV ст., с. Нові Кошари.; 24. Курган X-XIII ст., с. Радошин;